

Γεώργιος Εμμ. Αγγελάκης

Αλεξάνδρεια - Αλεξανδρινή - Αλεξανδρινοί

Ιούλιος 2012

Αλεξάνδρεια – Αλεξανδρινή – Αλεξανδρινοί

Η πόλις η διδάσκαλος, η πανελλήνια κορυφή,
εις κάθε λόγο, εις κάθε τέχνη, η πιο σοφή.

Καβάφης

Αλεξάνδρεια

«Ο Αλλάχ μας χάρισε τη μεγάλη πόλη της Δύσης, στεφανώνοντας τα όπλα μας με αθάνατη δόξα. Τα πλούτη της πόλης και οι ομορφιές της δεν περιγράφονται. Ότι και να σου πω είναι λίγο. Έχει 4.000 μέγαρα, 4.000 δημόσια λουτρά, 400 θέατρα και τόπους διασκέδασης, άπειρα καταστήματα κ.λ.π. κ.λ.π. Αναμένω διαταγές σου».

Αμρ Ιμπν Αλ Ας

Έτσι έγραφε από την Αλεξάνδρεια, που μόλις είχε κυριεύσει ο Άραβας στρατηλάτης, εμίρης Αμρ Ιμπν Αλ Ας, στον ηγέτη του Ισλάμ, χαλίφη Ομάρ, στη Δαμασκό στις 22 Δεκεμβρίου του 640 μ.Χ.

Αν χίλια χρόνια από την ίδρυσή της και μετά από αλλεπάλληλες περιπέτειες επιδρομών, πολιορκιών, στάσεων, λεηλασιών και ποικίλων ταραχών διατηρούσε η Αλεξάνδρεια την ονειρική μεγαλοπρέπεια, που θάμπωσε τον κατακτητή της, είναι δύσκολο να φανταστούμε τη μαγεία της κατά την αποπεράτωσή της και την καθιέρωσή της σαν πρωτεύουσας του βασιλείου των Πτολεμαίων.

Δεινοκράτης

Τα σχέδια της πόλης είχαν ανατεθεί από τον ίδιο τον Αλέξανδρο στον φοβερό και τρομερό Δεινοκράτη, που πριν λίγο είχε συλλάβει το μεγαλεπήβολο, παράτολμο και βέβαια εξωπραγματικό εγχείρημα, να μετατρέψει το βουνό Άθω της Χαλκιδικής σε υπερκολοσσιαίο ανδριάντα του μακεδόνα κοσμοκράτορα, ώστε να δεσπόζει στο Αιγαίο κι' από 'κει σε ολόκληρο τον κόσμο, συνεπαρμένος ο Δεινοκράτης από τα υπερτεκτονήματα και τα υπερμεγαλιθικά κτίσματα και μνημεία της Ανατολής και της Αιγύπτου.

Δεκάδες μηχανικοί, εκατοντάδες τεχνίτες και χιλιάδες εργάτες κάτω από τις εντολές, οδηγία και εποπτεία του Δεινοκράτη, άρχισαν απ' το 330 π.Χ. να στήνουν την απaráμιλλη πόλη στα δυτικά των εκβολών του Νείλου, ανάμεσα στη Μεσόγειο και τη λίμνη Μαρεώτιδα, όπου προϋπήρχε ένας μικρός αιγυπτιακός οικισμός η Ρακώτις.

Χρησιμοποιήθηκαν τα καλύτερα οικοδομικά υλικά, μάρμαρο, πέτρα, ξυλεία, σίδηρος και χαλκός. Ένας προβλήτας 1.400 μ. το «επταστάδιον» ένωνε τη ξηρά με το μακρόστενο νησάκι Φάρος. Έτσι το επταστάδιο και ο Φάρος από τη δυτική και βόρεια πλευρά και μια εξοχή της ξηράς, η λοχιάδα άκρα από ανατολικά, σχημάτιζαν ένα ευρύχωρο και προστατευόμενο λιμάνι εφοδιασμένο με τα απαραίτητα νεώρια, αποθήκες και άλλα κτίρια. Στη συνέχεια η κυρίως πόλις. Ένας τέλει ορθογωνισμένος οικοδομικός και οδικός ιστός χαραχτηκε. Όπως ο χώρος μεταξύ της θάλασσας και της Μαρεώτιδας ήταν περιορισμένος, η πόλις απλώθηκε κατά μήκος. Χλαμύδα την παρομοίαζαν οι επισκέπτες της για το επίμηκες.

Πολεοδομία

Κανωπία Οδός

Το μάκρος της πόλης σε πρώτη φάση ήταν 6 χιλιόμετρα, το πλάτος, δηλαδή η απόσταση από τη θάλασσα έως τη Μαρεώτιδα, κυμαίνονταν από 4 έως 5 χιλιόμετρα. Οι δρόμοι που ετέμνετο κάθετα διέτρεχαν τη πόλη και κατά μήκος και κατά πλάτος. Η κεντρική λεωφόρος, η Κανωπία οδός άρχιζε από μία διώρυγα που συνέδεε την Μαρεώτιδα με τη θάλασσα. Είχε πλάτος 31 μ. και διέσχιζε την πόλη καθ' όλο το μήκος της και έως έξω από αυτή. Είχε στοές ένθεν και ένθεν, που εστηρίζοντο σε περίτεχνες κιονοστοιχίες, για την προστασία των διαβατών από τον καυτό αφρικανικό ήλιο και τις συχνές βροχές, πολλές φορές με άμμο και σκόνη.

Εδώ θα άνοιγαν συν τω χρόνω πολυτελή καταστήματα με εμπορεύματα από όλη την Αίγυπτο και από όλο τον κόσμο, όπως ενδύματα, υποδήματα, κοσμήματα, καλλυντικά, οικιακές επιπλώσεις, τάπητες και οτι μπορεί να φανταστεί κανείς. Δεν υπήρχε κάτι που θα ζητούσε και ο πιο απαιτητικός πελάτης και να μη βρίσκεται στη Κανωπία οδό. Υπήρχαν θέατρα, τόποι παντοειδών διασκεδάσεων, θαυμάσια δημόσια και ιδιωτικά λουτρά και βέβαια τα μέγαρα των πλουσίων.

Ανάκτορα

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στις εγκαταστάσεις της Διοίκησης, δηλαδή τα Ανάκτορα ή Βασίλεια. Αυτά τοποθετήθηκαν στο μέσο της παραλιακής ζώνης. Η μεσόγειος ήταν η βόρεια πλευρά των, όπου κατέληγαν σε απόκρημνες ακτές. Εξωτερικά περιβάλλονταν από ισχυρά οχυρωματικά έργα και πολλά χιλιόμετρα τείχος. Ήταν ένα τέλειο φρούριο.

Ο Αλέξανδρος τα ήθελε μεγαλόπρεπα κατά το περσικό πρότυπο. Έτσι, εσωτερικά διανθίζονταν από φαντασμαγορικά ενδιαίτηματα, θαυμάσιοι κήποι διαδέχονταν μεγαλόπρεπες πλατείες με ιερά, ναούς και αγάλματα θεών και στη συνέχεια ανδριάντες των Πτολεμαίων και άλλων τιμωμένων προσώπων. Δρόμοι ευρύχωροι και καλοστρωμένοι οδηγούσαν στα διάφορα σημεία του απέραντου βασιλικού συγκροτήματος. Εννοείται οτι οι ηγεμόνες, όπως διεδέχοντο ο ένας τον άλλο, προσέθεταν ο καθένας ένα καινούργιο οικοδόμημα ή μνημείο και έτσι η «συνοικία» των Ανακτόρων απέκτησε συν τω χρόνω έκταση μεγαλύτερη από το ένα τέταρτο της όλης πόλης.

Μουσείο

Τάφος Αλεξάνδρου

Εντός των τειχών βρισκόταν και το περιλάλητο Μουσείο, το Ίδρυμα των Γραμμάτων με τις βιβλιοθήκες. Όταν ο Στράβων το 25 π.Χ. επισκέφθηκε την Αλεξάνδρεια, περιέγραψε το Μουσείο ως εξής: «Μέρος των Ανακτόρων αποτελεί και το Μουσείο. Περιλαμβάνει τον Περίπατο, την Εξέδρα και την Αίθουσα των Γευμάτων».

Οι σοφοί του Μουσείου ήσαν υποχρεωμένοι να ζουν και να εργάζονται εντός του Ιδρύματος, όπου τους παρείχοντο τα πάντα δωρεάν και χρειάζονταν άδεια του Ηγεμόνος για να τους επιτραπεί η έξοδος από τα τείχη. Στη συνέχεια ο Στράβων κατονομάζει και το καλούμενο Σώμα, ως εξής στο πρωτότυπο: «Μέρος δε των Βασιλείων εστί και το καλούμενον Σώμα (ή Σήμα), ο περίβολος ην, εν ω αι των βασιλέων (Πτολεμαίων) ταφαί και η Αλεξάνδρου (του μεγάλου)». Σώμα ή Σήμα, θα το λέγαμε σήμερα κοιμητήριο. Μέσα στα ανάκτορα ήταν το βασιλικό κοιμητήριο, στο οποίο βρισκόταν, κατά τον Στράβωνα και το σκηνώμα του μεγάλου Αλεξάνδρου.

Αλλά το μέγα καύχημα της Αλεξάνδρειας ήταν, ότι έγινε «η πόλις η διδάσκαλος ...». Εδώ διαμορφώθηκε η «ελληνική» γλώσσα, που έφτασε να μιλιέται μέχρι τους βαλκανικούς πολέμους από πυκνές ομάδες ανθρώπων στη Μικρασία και τη Βαλκανική και σήμερα είναι η δημοτική μας και η καθαρεύουσά μας.

Κατακτήσεις Αλεξάνδρου

Με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου οι Έλληνες είχαν γίνει μέσα σε λίγα χρόνια κυρίαρχη κάστα σε ολόκληρο το γνωστό κόσμο : από τη Σικελία ως τη βόρειο Αφρική , από τη βαλκανική χερσόνησο ως τη Μικρασία, από το Ιράν ως τη Ινδία και το Αφγανιστάν, όπου σταμάτησε ο Αλέξανδρος.

Οι Έλληνες δεν μάθανε τις γλώσσες των καινούργιων υπηκόων τους, αλλά οι υπήκοοί των που χρησιμοποιήθηκαν στην Διοίκηση του απέραντου Κράτους έμαθαν τα ελληνικά και κοντά σ' αυτούς και οι υπόλοιποι, μια και όλη η επίσημη αλληλογραφία, οι Νόμοι, οι διαταγές, οι επικοινωνίες και οι συνεννοήσεις μεταξύ αυτών που είχαν διαφορετική μητρική γλώσσα γινόντουσαν ελληνικά. Ως ελληνικά νοούνται σ' αυτή την εποχή η Μακεδονική διάλεκτος, δηλαδή αυτή που μιλούσε η αυλή του Αλεξάνδρου και οι αξιωματούχοι του.

Η αναδρομή μας στη κατάσταση των γραμμάτων την εποχή των Μακεδόνων βασιλέων Αμύντα και Φιλίππου Β' και στον περιφανή Αθηναίο γραμματικό και ρητοροδιδάσκαλο Ισοκράτη , μας βοηθάει να κατανοήσουμε πως προέκυψε το δυναμικό αυτό ιδίωμα.

Ισοκράτης

Διασώθηκε ως εμάς ένα λίαν εκτεταμένο κείμενο που έγραψε ο Ισοκράτης το 380 π.Χ., δηλαδή εικοσιτέσσερα χρόνια μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και είναι γνωστό σαν *Ισοκράτους Πανυγηρικός*.

Ήταν στο είδος των λόγων που εκφωνούντο κατά την λήξη Πανελληνίων Γυμνικών Αγώνων και ιδίως Ολυμπιάδων, όπου συγκεντρώνονταν χιλιάδες θεατών και αθλητών.

Υπήρχε δηλαδή μία παν-άγυρις, μια μεγάλη κοσμοσυρροή. Σ' αυτά τα αθλητικά πανηγύρια η κάθε ελληνική πόλη που έπαιρνε μέρος με τους αξιότερους νέους της, όταν αυτοί άριστευαν, έβρισκε την ευκαιρία να τους εγκωμιάσει δημόσια, ώστε έτσι να αυτοπροβληθεί και αυτή.

Ο Ισοκράτης βρίσκει την ευκαιρία να απευθυνθεί στο πανελλήνιο αυτό πανηγύρι και αντί να επαινέσει αθλητές, επιχειρηματολογεί να πείσει τους Έλληνες να παραμερίσουν τις μεταξύ των διαφορές και να συμπαραταχθούν σε μια εκστρατεία κατά των Περσών, υπό την ηγεσία όμως των Αθηναίων.

Η Αθήνα το 380 είχε κάποια ανάκαμψη. Εικοσιτέσσερα όμως χρόνια δεν ήσαν αρκετά για να απαλειφθεί η μνήμη της ταπείνωσής της λόγω της ήττας της από τους Λακεδαιμονίους. Όφειλε λοιπόν, πάλι να επιχειρηματολογήσει ο Ισοκράτης αυτή τη φορά υπέρ της πόλεώς του, ώστε να ανασυσταθεί το κύρος της και έτσι να δικαιολογηθεί η προεξάρχουσα θέση που της επεφύλασσε.

Δημητριακά

Και αρχίζει με την εύνοια των θεών. Δωρεοδόχος της Δήμητρας η Αθήνα. Κατά την παράδοση, η θεά πέρασε από

Ελευσίνα Μυστήρια

την Αθήνα, όταν περιέτρεχε διάφορους τόπους σε αναζήτηση της κόρης της.

Η Δήμητρα τόσο ευχαριστήθηκε από τη συμπάρσταση των Αθηναίων, που τους ευεργέτησε με δύο ζωτικές δωρεές. Πρώτον τους εγνώρισε την καλλιέργεια των σιτηρών, που και σήμερα ονομάζονται «Δημητριακά» και δεύτερον τους εμύησε στην «Τελετή» (τα Ελευσίνα μυστήρια), ώστε οι άνθρωποι να έχουν γλυκές ελπίδες τόσο για το πέρας του βίου των όσο και για την αιωνιότητα. «Δήμητρος ... δούσης δωρεάς διπτάς ... τους τε καρπούς ... και την τελετή, ής οι μετασχόντες περί τε της του βίου τελευτής και του σύμπαντος αιώνος ηδίας τας ελπίδας έχουσιν» (Πανηγυρικός, παρ. 28).

Έτσι η Αθήνα αποδεικνύεται πόλις θεοφιλής, αλλά υπήρξε και φιλόανθρωπος, διότι τις ευεργεσίες αυτές δεν τις κράτησε μόνον για τον εαυτόν της, αλλά τις μετέδωσε και στους άλλους. Και τονίζει ο Ισοκράτης, ότι ακόμα και στην εποχή του, οι περισσότερες ελληνικές πόλεις τους στέλνουν «απ' αρχάς του σίτου» κάθε χρόνο, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης προς την πόλιν, που τους μετήγγισε τη θεϊκή δωρεά να μπορούν να σπέρνουν και να θερίζουν σιτάρι.

Και η πόλις του δεν ενδιαφέρθηκε μόνο για την φυσική υπόσταση των Ελλήνων, αλλά είναι αυτή που τους συγκέντρωσε και τους οργάνωσε σε ελεύθερες αυτόνομες πόλεις - κράτη, απαλλάσσοντάς τες από δουλείες είτε των βαρβάρων είτε μεταξύ των και μεταλαμπαδεύοντας σε αυτές τον δικό της τρόπο του νομοθετείν, του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, ώστε να διοικούνται δίκαια και δημοκρατικά («παραλαβούσα γαρ τους Έλληνας ανόμως ζώντας και σποράδην οικούντας ... τούτων των κακών αυτούς απήλαξεν, ... αυτή παράδειγμα ποιήσασα, πρώτη γαρ και νόμους έθετο και πολιτείαν (Δημοκρατίαν) κατεστήσατο» Πανηγυρικός, παρ. 39).

Επαίρεται ο Ισοκράτης που η πόλη του πρώτη εφάρμοσε τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Εκεί όμως που η υπηρεηφάνειά του απογειώνεται, είναι τα γράμματα και οι τέχνες.

Απολέλοιπεν η πόλις ημών ... τους άλλους ανθρώπους

«Τοσούτον απολέλοιπεν η πόλις ημών περί το φρονείν και λέγειν τους άλλους ανθρώπους ...» Χιλιόμετρα άφησε πίσω της τους άλλους ανθρώπους. Κανείς δεν πρόκειται να μας φτάσει. Με Σοφοκλή, Ευριπίδη, Σωκράτη, Πλάτωνα, Ξενοφώντα, Λυσία, τον ίδιο τον Ισοκράτη, Ικτίνο και Φειδία, Αριστείδα και Περικλή και τόσους άλλους αστέρες

πολύφωτους, τρανώς θεμελιώνεται το «τοσούτον απολέλοιπεν τους άλλους» (τόσο πολύ άφησε πίσω της τους άλλους). Και συνεχίζει ο Ισοκράτης: «Ωσθ' οι ταύτης μαθηταί διδάσκαλοι των άλλων γεγόνασι ...». Είναι αναγνωρισμένη η πρωτοπορία της Αθήνας στη γνώση, στη φιλοσοφία, στο λόγο τον θεατρικό, τον δικανικό, τον πολιτικό και στο όργανο του λόγου τη γλώσσα και η ζήτηση της αθηναϊκής παιδείας είναι τόσο μεγάλη, που δεν επαρκούν οι υπάρχοντες δάσκαλοι.

Έτσι στέλνονται εκτός Αθηνών και απλοί μαθητές των να διδάξουν. Πράγματι, δημιουργήθηκε ένα ρεύμα εκροής Αθηναίων δασκάλων προς όλες τις περιοχές, όπου μπορούσε να λαληθεί η ελληνική γλώσσα, στη Μακεδονία, Ιταλία, Μικρασία και πάρα πολλοί Αθηναίοι, απλοί μαθητές, όπως λέει ο Ισοκράτης, έβρισκαν αλλού δουλειά δασκάλου με πολύ καλές αμοιβές.

Αλλά και επήλυδες, αφού μαθήτευσαν στην Αθήνα, έγιναν δάσκαλοι «άλλων ανθρώπων», με κορυφαία περίπτωση τον μέγιστο Αριστοτέλη, που έμεινε δίπλα στον Πλάτωνα, στην Ακαδημία, είκοσι ολόκληρα χρόνια και αργότερα επελέγη από τον Φίλιππο σαν παιδαγωγός του διαδόχου του Αλέξανδρου.

Έλληνας καλείσθαι τους της παιδείσεως της ημετέρας μετέχοντας

Μάλιστα τέτοια γοητεία ασκούσε στους «άλλους ανθρώπους» η αθηναϊκή εκπαίδευση και τόσο τέλεια αυτοί αφομοίωναν την αθηναϊκή συμπεριφορά και γλώσσα, ώστε δεν διέφεραν από τους καθ' αυτό μορφωμένους Αθηναίους και επαληθεύετο ο Ισοκράτης που καταλήγει ότι «... και το των Ελλήνων όνομα πεποίηκε μηκέτι του γένους, αλλά της διανοίας δοκείν είναι και μάλλον Έλληνας καλείσθαι τους της παιδείσεως της ημετέρας ... μετέχοντας». (Πανηγ. παρ. 50).

Δηλαδή, παίρνοντας οι «άλλοι άνθρωποι» αθηναϊκή εκπαίδευση, στην οποία περιλαμβάνεται και η γλώσσα και η συμπεριφορά, δεν διαφέρουν από Έλληνες, διότι μορφώνουν την διάνοιά τους αθηναϊκά, δηλαδή σκέπτονται ελληνικά, μιλούν ελληνικά και έτσι στην ουσία είναι και αυτοί Έλληνες και δεν χρειάζεται να εξετάζουμε το γένος των, μια και δεν διαφέρουν από έναν μορφωμένο Αθηναίο. Ο Ισοκράτης θεωρεί ως καθ' αυτό Έλληνες τους Αθηναίους, όπως φαίνεται από την παρ. 23 του Πανηγυρικού, όπου αναφέρεται η Αθήνα σαν «πόλις αρχαιοτάτη, μέγιστη και παρά πάσιν ανθρώποις ονομαστοτάτη».

Την εποχή αυτή επεκτείνεται με γοργούς ρυθμούς το Μακεδονικό κράτος. Καινούργια εδάφη κάθε τόσο προσαρτώνται σ' αυτό, πλούτος σωρεύεται στο μακεδονικό θησαυροφυλάκιο και είναι εμφανής η ζωντάνια, ο δυναμισμός και προ παντός η στρατιωτική αλκή των Μακεδόνων. Ο βασιλιάς των Αμύντας και στη συνέχεια ο μεγάλος πολεμιστής και σπουδαίος οργανωτής Φίλιππος Β', πατέρας του Αλέξανδρου, θέλουν να προσελκύσουν και να ενσωματώσουν στην κοινωνική και κρατική δομή ότι εκλεκτό υπάρχει εκτός Μακεδονίας και βέβαια την εκπαίδευση και την γλώσσα, που στην Αθήνα με τις μεγάλες Σχολές, όπως η Ακαδημία και τους μεγάλους γραμματικούς και ρητοροδιδάσκαλους, είχε φτάσει στο ζενίθ της τελειότητας. Έτσι η ρήση του Ισοκράτη ότι οι μαθητές του, καθώς και οι μαθητές άλλων σοφών έγιναν δάσκαλοι των «άλλων» και ότι οι «άλλοι» εμόρφωσαν ελληνική διάνοια, αρμόζεται σαφώς με την εκπαιδευτική και εξωτερική πολιτική των Μακεδόνων, που έχοντας την οικονομική ευχέρεια, καλούν τους καλύτερους αθηναίους δασκάλους και έτσι μοσχεύουν στη χώρα των την αθηναϊκή παιδεία και ιδίως τη γλώσσα, μια και η αττική διάλεκτος ήταν η πιο προσιτή μεταξύ των ελληνίδων πόλεων, αλλά και η πλέον αποδεκτή από γείτονες λαούς.

Μακεδονική – Αττική διάλεκτος

Φυσικό επακόλουθο ήταν η γλώσσα της Αττικής, όπως είχε ωριμάσει με τις εργασίες του Ισοκράτη και των άλλων ρητοροδιδασκάλων, να εδραιωθεί στις ανώτερες τάξεις της Μακεδονικής κοινωνίας και βέβαια στη βασιλική οικογένεια και το περιβάλλον της και να καταστεί η επίσημη γλώσσα του μακεδονικού κράτους.

Η αττική διάλεκτος είχε ήδη γίνει από τα τέλη του Χρυσού Αιώνα η κυρίαρχη λογοτεχνική γλώσσα και την επαύριον των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου, η μακεδονική της εκδοχή, εισέβαλε στις τρεις Ηπείρους στις οποίες επικράτησαν τα μακεδονικά όπλα.

Και από προηγούμενους αιώνες η Ελληνική μιλιόταν από πολυάνθρωπους πληθυσμούς, που γειτόνευαν με τους κατεσπαρμένους στη Μεσόγειο μεγάλους ελληνικούς αποικισμούς. Με την εδραίωση της Μακεδονικής Κοσμοκρατορίας, πέραν του ότι η γλώσσα επικράτησε και στην ενδοχώρα, έγινε και ομογενοποίηση - αττικοποίηση της γλώσσας, μια και η επίσημη επικοινωνία, τα επίσημα έγγραφα, αλλά και το διεθνές εμπόριο γινόταν στη μακεδονική-αττική διάλεκτο, ή απλά μακεδονική. Και το να μιλά κάποιος Ασιάτης ή Αφρικανός μακεδονικά λεγόταν ότι «Ελληνίζει» και ο ίδιος αποκαλούνταν «Ελληνιστής». Να παραθέσουμε κάτι σχετικό και ωραίο :

«Επιτυχείς και πλήρως ικανοποιημένοι,
ο βασιλεύς Αλέξανδρος Ιανναίος,
κ' η σύζυγος του η βασίλισσα Αλεξάνδρα
περνούν με προπορευομένη μουσική
απ' τες οδούς της Ιερουσαλήμ.

.....
Ιουδαίοι καλοί, Ιουδαίοι αγνοί, Ιουδαίοι πιστοί - προ πάντων.
Αλλά, καθώς που το απαιτούν η περιστάσεις,
και της Ελληνικής λαλιάς ειδήμονες
και μ' Έλληνας και μ' Ελληνίζοντες
μονάρχας σχετισμένοι - πλην σαν ίσοι, ...»

(*Αλέξανδρος Ιανναίος και Αλεξάνδρα*, Καβάφης)

Στην πρόσληψη και πρόσκτηση της μακεδονικής αλλά και την απάλειψη ακόμη της μητρικής γλώσσας από μεγάλους πληθυσμούς της Ασίας και της Αφρικής συνετέλεσαν και οι πόλεις που ιδρύθηκαν απ' τον Αλέξανδρο και τους επιγόνους του. Αλεξάνδρειες, Σελεύκειες, Αντιόχειες, Πτολεμαΐδες κ.λπ. στις κατακτημένες περιοχές. Οι πόλεις αυτές λειτουργούσαν σαν οχυρά σημεία και διοικητικά κέντρα, απ' όπου εκπορευόταν η κυριαρχία στις επαρχίες, σαν εγκαταστάσεις απομάχων στρατιωτών, αλλά και σαν οικισμοί του προσωπικού της διοικήσεως. Ήταν τόση η συρροή Ελλήνων σ' αυτές, για τη στελέχωση της Μακεδονικής διοίκησης, που εξήντησε σε τέτοιο βαθμό την Ευρώπη, ώστε ορισμένες περιοχές της Ελλάδος και της Μακεδονίας, μολονότι αναγνωρίσιμες και σήμερα, είχαν απομείνει πρακτικά εγκαταλελειμμένες.

Η χρήση της Ελληνικής συνεχίστηκε και επί Ρωμαϊοκρατίας, γιατί είχε βαθειά ριζώσει στη ζωή των μαζών σαν αναπόσπαστο στοιχείο του πολιτισμού των. Επί πλέον, λόγω της αυτονομίας που παραχωρούσαν οι Ρωμαίοι στους κατακτημένους, συνεχίστηκε το μακεδονικό σύστημα διοίκησης, εν πολλοίς και οι ηγεμονεύοντες Οίκοι και κατ' ακολουθίαν η χρήση της μακεδονο-αττικής διαλέκτου.

Αλεξανδρινοί Γραμματικοί

Αλεξανδρινή- Μακεδονική- Αττική

Εκεί όμως που η Μακεδονική επεξεργάστηκε σε βάθος και πλάτος ήταν στην Αλεξάνδρεια των Πτολεμαίων με τους μεγάλους γραμματικούς και φιλόλογους όπως ο Ζηνόδοτος ο Εφέσιος , ο και πρώτος βιβλιοθηκάριος του Μουσείου, ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος, ο κυρηναίος Καλλίμαχος, ο σχολάρχης Αρίσταρχος, ο Δίδυμος ο Χαλκέντερος, αλλά και πιο μπροστά ο περιπατητικός Θεόφραστος και ο Δημήτριος

ΚΟΙΝΗ

Φαληρέας, που έθεσαν τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες, που ισχύουν μέχρι σήμερα και την κατέστησαν ένα άρτιο, εύχρηστο και τέλειο μόρφωμα.

Έτσι η Μακεδο-απτική-(ελληνική) στη τελειοποίησή της γνωριζόταν πια σαν «Αλεξανδρινή» και διακρίθηκε σε λόγια γλώσσα, που ονομάζεται Κοινή. Αλλά πάλι στην Αλεξάνδρεια, όπου συναντιόνταν κάθε λογής Έλληνες αλλά και ξένοι από τις πιο διαφορετικές φυλές, διαμορφώθηκε μια γλώσσα λαϊκή καθομιλουμένη, που είχε βέβαια ως βάση τη μακεδονική, όμως ταυτόχρονα έβριθε από δανεισμένες ξένες εκφράσεις και αυτήν χρησιμοποίησαν σε πολλά βιβλία οι μεταφραστές της Παλαιάς Διαθήκης καθώς και οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης. Ήταν και αυτή α λ ε ξ α ν δ ρ ι ν ή δ ι ά λ ε κ τ ο ς.

Η Αλεξανδρινή - Κοινή έγινε αποδεκτή και χρησιμοποιήθηκε απ' όλο τον τότε μορφωμένο και λόγιο κόσμο, ασχέτως εθνότητας και χώρας και συνέχισε να κυριαρχεί για πολλούς αιώνες όπου μιλούσαν ελληνικά. Η Ελληνική γλώσσα είχε φθάσει στο απόγειό της, παγκόσμια και οικουμενική.

.....

Κι' απ' την θαυμάσιαν πανελλήνιαν εκστρατεία,
την νικηφόρα, την περιλάμπρη, ... την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάστηκε καμιά,
... βγήκαμε εμείς ελληνικός καινούργιος κόσμος, μέγας

.....

Και την Κοινήν Ελληνική Λαλιά
ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμε, ως τους Ινδούς.

.....

(Στα 200 π.Χ., Καβάφης)

Νεοπλατωνισμός

Α λ ε ξ α ν δ ρ ε ι α, η κορυφαία Ελληνίδα διδάσκαλος πόλις: Μερικούς αιώνες από κτίσεώς της, της επαναπονέμεται τρανώς αυτός ο τίτλος. Εδώ ξεκίνησε το πνευματικό εργαστήρι, που εξελίχθηκε σε ρεύμα διανοήσεως διαχρονικό, οικουμενικό και μονοπώλησε για αιώνες την γνώση και επιστήμη, την έρευνα και διδασκαλία της παγκόσμιας σοφίας και φιλοσοφίας. Έμελλε να ονομαστεί Νεοπλατωνισμός, όμως ήταν έκδηλος ο Αριστοτελισμός. Ήταν επιστήμη και φιλοσοφία αλλά

λειτούργησε και σαν είδος αντίβαρου ή αντίστασης στον σταθερά επεκτεινόμενο εκχριστιανισμό.

Στην Αλεξάνδρεια λοιπόν, στην πόλη την διδάσκαλο και ηγεμονεύουσα επί Πτολεμαίων και στη συνέχεια επί Ρωμαίων και επί Ρωμιών εκκολαύτηκε το πνευματικό κράμα και μάλιστα στο λιμάνι της με τις χιλιόμετρα μάκρος αποβάθρες, όπου συνωστίζονταν δίπλα στα δεμένα πλοία κοσμοπολίτικο πλήθος. Έμποροι, πλοιοκτήτες, ναύτες, λιμενεργάτες, αχθοφόροι, υπάλληλοι της διοίκησης, ταξιδιώτες και επισκέπτες. Ανάμεσά τους και ο Αλεξανδρινός Αμμώνιος, ένας γεροδεμένος άνδρας, που για τον βιοπορισμό του δούλευε σαν αχθοφόρος. Από την όψη του όμως και την συμπεριφορά του φαινόταν ότι είχε και άλλα αναπτυγμένα ενδιαφέροντα.

Πιο μέσα στη πόλη και στην Κανωπία Οδό, ανάμεσα στα μεγαλόπρεπα κτίριά της, βρισκόταν και η κατοικία του πλούσιου εμπόρου Μεγάδωρου. Ο Μεγάδωρος έκανε εισαγωγές από όλο τον κόσμο, ιδίως από ανατολικές χώρες και εγγύς και άπω. Πορφύρα και βύσσο και άλλα υφάσματα και καλλυντικά από τη Φοινίκη, αρώματα και θυμιάματα από την Αραβία, καρυκεύματα από τις Ινδίες, πορσελάνες και μεταξωτά από την Κίνα και σπάνια κομψοτεχνήματα, πολύτιμες πέτρες και μαργαριτάρια από τα νησιά του Ινδικού και του Ειρηνικού. Επίσης ελεφάντινα και εβένινα τεχνουργήματα από Κεντρική Αφρική και μεταλλικά λεπτουργήματα από Καρχηδόνα. Ήταν ο προμηθευτής της αυλής του ρωμαίου διοικητού και της υψηλής κοινωνίας της Αιγύπτου. Τα καταστήματα και οι αποθήκες του έπιαναν δύο μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα, το ένα απέναντι στο άλλο στην Κανωπία Οδό δίπλα στη κατοικία του. Πλήθος υπαλλήλων και εργατών υπηρετούσαν το πολυποίκιλο εμπόριο του Μεγάδωρου. Ο Μεγάδωρος στις συναλλαγές του με το λιμάνι ξεχώρισε την εργατικότητα του και το ήθος του Αμμώνιου και τον προσέλαβε σαν υπάλληλό του να επιμελείται την παραλαβή των εμπορευμάτων από τα πλοία και την μεταφορά των στις αποθήκες. Ο Αμμώνιος με το παρατσούκλι Σακκάς, λόγω της δουλειάς του, ήταν

Αμμώνιος Σακκάς

προικισμένος με διεισδυτικό πνεύμα και ασίγαστο επιθυμία γνώσεων και έτσι εκμεταλλεύτηκε την ενασχόλησή του στο λιμάνι, όπου έφταναν καράβια από όλον τον τότε γνωστό κόσμο. Πλοία από τον Πειραιά και την Κόρινθο, από την Έφεσο και τις άλλες πόλεις των Μικρασιατικών παραλίων,

από την Κύπρο και την Συρία, από την Νεάπολη τις Συρακούσες και την Καρχηδόνα και ακόμα πλοία από την Αιθιοπία, τον περσικό κόλπο και τις Ινδίες, που μέσω της Ερυθράς θάλασσας, διωρύγων και διόλκων και του Νείλου, περνούσαν στο μεγάλο λιμάνι. Απέκτησε λοιπόν γνωριμίες με ναυτικούς και ταξιδιώτες και ενημερωνόταν για τα επιτεύγματα της τέχνης, το μορφωτικό επίπεδο, την φιλοσοφία, αλλά και την θρησκεία και τα ήθη και έθιμα των διαφόρων λαών. Ο Αμμώνιος με τις οικονομίες του προμηθευόταν και βιβλία και διάφορα γραπτά κείμενα επιστημονικά και λογοτεχνικά. Στην Αλεξάνδρεια εξακολουθούσαν να υπάρχουν οι επίσημες βιβλιοθήκες, αν όχι στην αρχική τους μορφή, του Μουσείου και του Σεράπειου, όπου εντρυφούσε στις ώρες της σχολής του. Δάσκαλοι σοφοί απ' όλο τον κόσμο είτε μόνιμα εγκατεστημένοι είτε περαστικοί στην Αλεξάνδρεια, δίδασκαν Παρμενίδη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ζήνωνα Ελεάτη, Αρχιμήδη Ερατοσθένη και Καλλίμαχο και την όλη χορεία των υψιπετών διανοητών και φιλοσόφων. Ο Σακκάς δεν έχανε ευκαιρία να τείνει ευήκοον ους στις αναπτύξεις θεμάτων από τους σοφούς αυτούς ανθρώπους. Έτσι μπήκε και αυτός στο σύστημα της παροχής παιδείας, στην αρχή σαν μαθητής και σιγά σιγά σαν βοηθός κάποιου δασκάλου, ώσπου στη συνέχεια ίδρυσε δική του Σχολή.

Σ' αυτό του συμπαραστάθηκε ο Μεγάδωρος, που όχι μόνο τον απάλλαξε από την υπηρεσία στα καταστήματά του, αλλά του παραχώρησε και μια ευρύχωρη αίθουσα από τις αποθήκες του, όπου μαζευόντουσαν οι φιλομαθείς να ακούσουν τις διδασκαλίες του.

Η Σχολή του δεν άργησε να εκτιμηθεί από τους συμπολίτες του Αλεξανδρείς και σε λίγο χρόνο κατέστη το εξέχον εκπαιδευτικό ίδρυμα στην Αίγυπτο. Στη συνέχεια, γρήγορα απλώθηκε η φήμη και στον υπόλοιπο ελληνιστικό και Ρωμαϊκό κόσμο. Φιλομαθείς ερχόντουσαν τώρα από παντού και ευτύχημα ήταν να μπορέσει κάποιος να μαθητεύσει δίπλα στον Αμμώνιο Σακκά.

Σχολή Σακκά Πλωτίνος

Έτσι κύλισαν τα χρόνια με το κύρος της Σχολής του περιωνύμου φιλοσόφου διαρκώς να βαίνει την ανιούσα, ώσπου μια μέρα μετά από πολύ καιρό, «Δάσκαλε» του

είπε, ένας από τους δυνατούς μαθητές του, ο Πλωτίνος: «μας έχεις δώσει γνώσεις για ότι υπάρχει στον κόσμο, μας έμαθες γεωγραφία, ξέρουμε σχεδόν κάθε γωνιά της γης, μας μετέφερες στον Ουρανό και μπορούμε να προβλέψουμε, πότε και που θα παρουσιαστεί το κάθε αστέρι, μας έμπασες για καλά στην απόλυτη σοφία των Μαθηματικών».

Και συνεχίζει ο Πλωτίνος, «τι να πούμε για τη Λογική και τη Ρητορική, τη Ζωολογία και τη Βοτανική και τη θεϊκή Ιατρική. Όλα αυτά μόνο με τον προφορικό λόγο, τη θαυμάσια Αλεξανδρινή μας γλώσσα. Δεν θα μας αφήσεις κάτι γραπτό, να τόχουμε σαν πολύτιμο κειμήλιο;»

Του απάντησε ο γέρο πια Αμμώνιος, επαναλαμβάνοντας το γνωστό περιστατικό της συζήτησης του Αιγύπτιου ήρωα Θεουθ με τον βασιλιά Θαμού στη Θήβα της Αιγύπτου. «Ο Θεουθ επινόησε τη γραφή και τους αριθμούς και αυτά τα φανέρωσε στον Θαμού. Έκανε μάλιστα επίδειξη των τεχνών του ζητώντας να του επιτρέψει να τα διαδώσει και στους άλλους Αιγύπτιους. «Αυτό είναι το φάρμακο της μνήμης και της σοφίας» είπε στο βασιλιά.

«Τι είναι αυτά που λες» του απήντησε «δεν σκέπτεσαι ότι έτσι οι άνθρωποι θα παραμελήσουν την εξάσκηση του μνημονικού τους ; έχοντας τη βοήθεια της γραφής

Σοφοί

Δοκησίσοφοι

θα πρέπει να ψάχνουν τα γραπτά για να ξαναφέρουν στη μνήμη τους αυτά που έμαθαν. Επομένως η γραφή αδυνατίζει τη μνήμη, επίσης διαβάζοντας πολλά χωρίς διδασκαλία, θα φανταστούν ότι είναι πολυμαθείς και αντί να είναι σοφοί θα είναι δοκησίσοφοι. Το βιβλίο δεν μπορεί να απαντήσει σε ερωτήσεις. Ο γνήσιος λόγος είναι αυτός που γράφεται στη ψυχή του μανθάναντος και γνωρίζει καλά προς ποιούς πρέπει να μιλά και πότε να σιωπά.»

Να σημειώσουμε εδώ ότι ο Σακκάς γεννήθηκε το 175 και πέθανε το 245 μ.Χ. Ο Πλωτίνος ήρθε στην Αλεξάνδρεια το 232 σε ηλικία 28 ετών και έμεινε δίπλα στο Σακκά 11 χρόνια. Στην αρχή σα μαθητής του και στη συνέχεια σαν βοηθός του στη Σχολή.

Μετά το θάνατο του Σακκά ο Πλωτίνος άφησε την Αίγυπτο και εγκαταστάθηκε στη Ρώμη. Εκεί ίδρυσε δική του Σχολή προωθώντας το εκπαιδευτικό σύστημα και τις ιδέες του Σακκά με ραχοκοκαλιά τις διδασκαλίες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.

Επανερχόμαστε στη συζήτηση.

«Άκουσε Πλωτίνε, να φέρουμε ένα παράδειγμα», συνέχισε ο Σακκάς. «Σε δίδαξα Πλάτωνα εναρμονισμένο με τον Αριστοτέλη, π.χ. σου είπα για τις φυσικές και βίαιες κινήσεις » .

«Πράγματι δάσκαλε», απάντησε ο Πλωτίνος , « φυσικές κινήσεις είναι αυτές λ.χ. της φωτιάς, από μόνη της η φωτιά ανεβαίνει προς τα πάνω, επίσης η κίνηση του αέρα, της γης και του νερού.

Βίαιες κινήσεις είναι αυτές που προκαλούνται από κάποιο σώμα που βρίσκεται σε επαφή με το κινούμενο. Ναι δάσκαλε και μας είπες ακόμη, ότι στους φυσικούς τόπους καταφεύγει ο Αριστοτέλης για να εξηγήσει πως κινούνται τα τέσσερα στοιχεία. Στο γεωκεντρικό σύμπαν, ο φυσικός τόπος της φωτιάς βρίσκεται ψηλά, πάνω στη περιφέρεια με μόνο τον ουρανό από πάνω του, ενώ της γης είναι χαμηλά , κάτω στο κέντρο. Αν η γη μετατοπιζόταν από την κεντρική θέση, τότε κομμάτια τυχόν αποσπασζόμενα από το σώμα της, θα έπεφταν όχι προς αυτή αλλά προς τον φυσικό τους τόπο, δηλαδή στο κέντρο του σύμπαντος.

Η γη είναι ακίνητη στο κέντρο του κόσμου και περιβάλλεται από ζώνες νερού, αέρα και φωτιάς και έπειτα είναι οι διαφανείς σφαίρες που μεταφέρουν τα άστρα. Η γη, ο αέρας, η φωτιά και το νερό είναι τα κατώτερα στοιχεία.

Ο ήλιος, φτιαγμένος από το ανώτερο, δηλαδή το πέμπτο στοιχείο, μας θερμαίνει μέσω της κίνησής του, που προκαλεί τριβή στις ζώνες του αέρα και της φωτιάς.

Κυκλική είναι η κίνηση του πέμπτου στοιχείου και έτσι εξηγείται η περιφορά του ουρανού.

Και όλη αυτή τη γνώση για ότi βλέπουμε και ότi ακούμε και τον τρόπο να σκέπτομαι, να ερευνώ και να σχεδιάζω, μου τον μετέδωσες δάσκαλε, με τον προφορικό λόγο.»

«Ναι Πλωτίνε» απάντησε ο Σακκάς. Γιατί έτσι μπορούσες να μου λες τις απορίες σου, αλλά και εγώ να εξετάζω , το κατά πόσον η διδασκαλία μου αφομοιώθηκε σε σένα. Αλλά και διάλογος μεταξύ μας έδωσε εναύσματα για πάρα πέρα προβληματισμούς και διαπιστώσεις.»

Κοσμολογία Αριστοτέλη

«Εδώ να προσθέσω δάσκαλε», είπε ο Πλωτίνος, «ότι σ'αυτή την Αριστοτελική κοσμολογία φαίνεται να αντιπαρατίθεται η διατυπούμενη στον διάλογο *Τίμαιος* θεωρία του Πλάτωνα για την φύση του ουρανού. Έτσι ο Πλάτων δηλώνει : τα *είδη* είναι τέσσερα: το πρώτο είναι ουράνιο είδος των

θέων [= τα άστρα], το δεύτερο το φτερωτό είδος που πετάει στον αέρα , το τρίτο το υδρόβιο είδος, το τέταρτο το είδος που έχει πόδια και ζει στην ξηρά. Όσον αφορά το θείκό είδος, το μεγαλύτερο μέρος της ουσίας του συγκροτήθηκε από φωτιά (*την πλείστην ιδέαν εκ πυρός*) έτσι ώστε να εμφανίζει στα μάτια μας τη μεγαλύτερη λαμπρότητα και ομορφιά...

Ο Αριστοτέλης πάλι στο πρώτο βιβλίο του *περί ουρανού* ορίζει την ύπαρξη της πέμπτης ουσίας ριζικά διαφορετικής από τα τέσσερα υποσελήνια στοιχεία, η οποία κινείται **κυκλικά** και δεν έχει βάρος ούτε ελαφρότητα, είναι αγέννητη και άφθαρτη και δεν μεταβάλλεται ούτε ποσοτικά ούτε ποιοτικά (*αλλοίωσις*)».

Εκεί του παρατηρεί ο Σακκάς ότi το έργο του καλού ερμηνευτή είναι να μην βλέπει διαφωνία μεταξύ των φιλοσόφων, αλλά να προσπαθεί να ανιχνεύσει την συμφωνία μεταξύ τους, διότι κάθε διαφορά μεταξύ Πλάτωνα και Αριστοτέλη είναι απλώς επιφανειακή και λεκτική.

«Ναι» του είπε ο Πλωτίνος «η δομή της ουράνιας ύλης είναι η μείξη των τεσσάρων στοιχείων , της γης, του νερού, του αέρα και της φωτιάς στην καθαρότερη και τελειότερη μορφή τους, δηλαδή στις κορυφαίες εκφάνσεις τους και η κορυφαία έκφανση της φωτιάς είναι το *φως* που κυριαρχεί στο μείγμα. Η ουράνια ουσία είναι κατά κύριο λόγο φως».

Μετά από μια μικρή διακοπή, ο Πλωτίνος, αναπολώντας τα χρόνια που ενετρύφησε στη γνώση δίπλα στον μεγάλο Αμμώνιο, συγκινημένος του εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του λέγοντας, ότi στο πρόσωπό του βρήκε τον Δάσκαλο, το σοφότερο άνθρωπο στον Κόσμο αλλά και τον Οδηγό για τα υπερβατικά, τα επέκεινα και αψηλάφητα.

Ανώτατη Ουσία ή Εν Αγαθό

«Δάσκαλε μας εξήγησες πως υπάρχει αυτή η Ανώτατη Ουσία, που εγώ την λέω το Εν, κάτι το άγνωστο και ακατάληπτο, μετά το Εν η ανθρώπινη ψυχή που είναι διάχυση της Ανώτατης Ουσίας. Εγώ θα παρενέβαλα τον Νου, μέσω του οποίου γίνεται η διάχυση της Ανώτατης Ουσίας. Αυτά τα τρία συντελούν στην δημιουργία της κατώτερης πραγματικότητας : τον φυσικό κόσμο, δηλαδή το ανθρώπινο σώμα, τα ζώα ,

τα φυτά. Επίσης μας έμαθες να χρησιμοποιούμε την υπεροχή της Ανώτατης Ουσίας που μας ενυπάρχει για την υποταγή των τυφλών δυνάμεων της Φύσης.

Χρειάζεται η δική μας ανάταση να κατανοήσουμε την Ανώτατη Ουσία ή το Εν ή το Αγαθόν και έτσι να υψωθούμε στη τρίτη μεγάλη περιοχή, που είναι πάνω από τον Αιθέρα, να γίνουμε εμείς η προσωποποίηση της γνώσης των Όντων και της κινήσεώς των, είτε υλικών είτε πνευματικών, που θα το πετύχουμε με την απόκτηση της υπάρχουσας γνώσης και με συνεχή αυτομάθηση, αυτογνωσία, αυτοκάθαρση, αυτοαφαίρεση. Είμαστε εμείς και δεν είμαστε εμείς Δάσκαλε. Να αποξενωθούμε από την κατώτερη υπόστασή μας, να γυρίσουμε στο Εν Αγαθό»

«Πολύ σωστά το διετύπωσε Πλωτίνε» τον επαίνεσε ο Σακκάς και συνέχισε : κι' έτσι η Ανώτατη Ουσία, που της είμαστε διάχυση, διαπιστώνοντας σ' εμάς τη διαρκή ενατένισή της, συγκαταβαίνει και μας ανυψώνει σε μυστική ένωση μαζί της. Να επαναλάβω τις περιοχές του σύμπαντος, δηλαδή την ουράνια που είναι το ενδιαίτημα των θεών ή της Ανώτατης Ουσίας, την κοσμική των αιθερίων λογικών όντων και των αγαθών δαιμόνων και την γήινη όπου κατοικούν οι άνθρωποι. Και οι άνθρωποι έχουν την ψυχή που είναι ανώτερη του σώματος, αφού η ύπαρξη του σώματος προϋποθέτει την ύπαρξη της ψυχής».

Μαιευτική

Εκείνη την ώρα που συζητούσαν ο Μεγάλος Αμμώνιος και ο πρώτος τη τάξει μαθητής του Πλωτίνος, έμπαινε στην αίθουσα ο Μεγάδωρος, που από αφεντικό είχε γίνει ταπεινός ακροατής του σοφού υπηρέτη του και ακούγοντας να μιλάει για την προϋπαρξη της ψυχής, θυμήθηκε δύο χωρία από τους Πλατωνικούς διαλόγους *Μένων* και *Φαίδων*, που κι' αυτούς τους χρωστούσε στον Αμμώνιο, μια και οι εντεύξεις του είχαν αρχικό θεμέλιο τον Πλάτωνα. Παρεκάλεσε λοιπόν να του δώσει τον λόγο και τους είπε για το δόγμα *Ανάμνηση*, που φέρεται να το παρουσιάζει ο πρώτος των σοφών Σωκράτης. Οι ψυχές έχουν γνώσεις εν κυήσει. Αυτές οι γνώσεις προϋπήρχαν του σώματος, στο οποίο είναι τώρα εγκλεισμένες. Η τέχνη της μαιευτικής, που ασκεί ο Σωκράτης, είναι να τεθούν τέτοια ερωτήματα, ώστε να ανακληθούν οι γνώσεις που κατείχαν οι ψυχές προ της ενσάρκωσής των, και αυτή είναι η αποστολή του φιλοσόφου, να ξεγεννά ψυχές, βοηθώντας τις ν' ανακαλύψουν τις γνώσεις, που κυοφορούν χωρίς να το ξέρουν. Και δηλώνει ο Σωκράτης ότι ο θεός τον αναγκάζει να ξεγεννά, ενώ τον εμποδίζει να γεννά.

«Άρχοντα Μεγάδωρε, βλέπω ότι δεν είσαι ένας απλός ακροατής των εντεύξεών μας εδώ, αφού κι' εσύ ψάχνεις και μελετάς τα αθάνατα έργα του πατέρα μας Πλάτωνα» , του απάντησε ο Σακκάς, που στη συνέχεια τους θύμισε από το *Συμπόσιο* τη ρήση για τον *Έρωτα* της ψυχής, που είναι η αγάπη του πνεύματος για την αλήθεια ή γνώση. Μέσω της γνώσης πραγματώνεται η θεώρηση της *Καθαρής Ιδέας*, δηλαδή του θεού.

«Και ερχόμαστε σε αυτό που έλεγα προηγουμένως», συμπλήρωσε ο Πλωτίνος, «οτι με την γνώση και τις άλλες καθάρσεις πετυχαίνουμε τη μυστική ένωση με την *Ανώτατη Ουσία* ή το *Εν-Αγαθό*».

Ωριγένης

Σ' αυτό το σημείο μπήκε στη συζήτηση ένας άλλος δυνατός μαθητής του Σακκά, ο Ωριγένης: «Επιτρέψτε μου» τους είπε, «να σας θυμίσω την απαράμιλλη προτροπή του σοφού από την Ταρσό της Κιλικίας Αθηνόδωρου» .. « Άνθρωπε, τότε δικαιούσαι να λες ότι είσαι καθαρός , αν έφτασες στην αρετή να μπορείς να φέρεσαι στους συνανθρώπους σου, να τους ακούς, να τους μιλάς, να σκέφτεσαι γι' αυτούς, σαν όλα αυτά να τα βλέπει και να τα ακούει ο Θεός, και να εξομολογείσαι και να ικετεύεις το θεό σαν να σε ακούν οι άλλοι άνθρωποι», «γιατί μόνο όταν σκέπτεσαι σεμνά, αγνά , όταν λες τα προσφιλή, τα αληθινά, τα εύφημα και τα δίκαια, αισθάνεσαι άνετα εμπρός στο θεό, και πάλι αν είσαι καθαρός, μπορείς να εξομολογείσαι στο Θεό και να τα ακούν οι άνθρωποι».

Έγινε κάποια συζήτηση μεταξύ των μαθητών και παρενέβη πάλι ο Σακκάς : «Βέβαια, ο προπάτεράς μας Σωκράτης και τον λέω προπάτερα και με την έννοια ότι ο Πλάτων παρουσιάζεται μέσα από το πρόσωπο του Σωκράτη, αλλά και χωρίς αυτόν δεν θα είχε υπάρξει ο Πλάτων σαν δημιουργός της αϊδίας φιλοσοφίας. Ο Σωκράτης, λοιπόν, είχε αναγάγει τη Γνώση στο ύψιστο αγαθό. Γι' αυτό και ασκούσε πολεμική εναντίον εκείνων που παρίσταναν τον σοφό, ενώ ήσαν ολοζούπιτοι στην άγνοια. Η Σχολή μας ασπάζεται τον παιδευτικό θεσμό της Γνώσης, αφού έτσι επιλέγεις το πρακτέο, αλλά πρεσβεύουμε και τη διανοητική αρετή της Φρόνησης. Γι' αυτήν ο Αριστοτέλης λέει ότι είναι

έξις αληθής με τα λόγου, πρακτική περί τα αγαθά ανθρώπω, ου μην και τα κακά. Και Αριστοτέλης προσθέτει, ότι ο Σωκράτης θεωρούσε τις αρετές προϊόντα της διανοίας, εμείς όμως υποστηρίζουμε ότι οι αρετές συνοδεύονται από τον λόγο. Οι άνθρωποι είναι φρόνιμοι και αγαθοί συγχρόνως και είναι ορθόν, ότι ουδέν ισχυρότερον της φρονήσεως. Αλλά η φρόνησις είναι αρετή και όχι επιστήμη.»

«Παρουσιάζεται πολλές φορές διάσταση στις ρήσεις των Σοφών, όπως αυτή που προαναφέρθη», επεσήμανε ένας δυνατός μαθητής, ο Λογγίνος «δηλαδή στο ότι η γνώση δεν επιτελεί γενεσιουργικό ρόλο στην απόκτηση της αρετής, μια και η αρετή είναι έξις, ήτοι κεκτημένη διάθεση αλλά και καρπός συνήθειας και δεν χρειάζεται η γνώση της, για να γίνει κάποιος ενάρετος. Δεν επιθυμούμε λ.χ. να μάθουμε τι είναι η ανδρεία αλλά να είμαστε ανδρείοι. Προχωρώντας όμως στις αναζητήσεις γύρω από την έννοια της Γνώσης, δεν υπάρχει αντιπαράθεση. Έτσι ο Πλάτων στην Απολογία αναφέρει, ότι ανθρώπινη σοφία είναι η επίγνωση της αγνοίας μας, διότι την αληθινή σοφία κατέχουν οι θεοί και μόνον οι θεοί. Ο Σωκράτης έθετε ερωτήσεις στους συνομιλητές του, ώστε να αντιληφθούν από μόνοι τους την κενότητά των. Ο Σωκράτης δεν έδινε απαντήσεις, αφού εδήλωνε αμαθής. Σωκράτης ηρώτα, αλλ' ουκ απεκρίνατο, ομολόγει γαρ ουδέν ειδέναι γράφει ο Αριστοτέλης στους Σοφιστικούς ελέγχους».

Ο Σακκάς ζήτησε τότε από τους μαθητές μια σύνοψη της ζωής και του έργου του Σωκράτη λέγοντάς τους :

Ζωή και σκέψη Σωκράτη

«Ο Σωκράτης δήλωνε άγνοια γενικώς, αλλά εμείς τι ξέρουμε για το βίο του Σωκράτη; ο Σωκράτης δεν έγραψε. Η ζωή και η σκέψη του έφτασαν ως εμάς, χάρη σε γραπτά τεκμήρια που προέρχονται από σύγχρονους του, όπως ο Αριστοφάνης αλλά και από μαθητές του, όπως ο Πλάτων και ο Ξενοφών . Οι μαρτυρίες παρουσιάζουν χάσματα μεταξύ των, γι' αυτό τίθεται ζήτημα εάν είναι δυνατόν να ανασυστήσουμε το βίο και τη σκέψη του.

Το ευτύχημα είναι, ότι των τριών πιο πάνω συγγραφέων που έζησαν στην ίδια πόλη, την Αθήνα, με τον Σωκράτη, τα κείμενά των έχουν φτάσει ως εμάς ακέραια.

Έλαβαν σχετικά το λόγο διάφοροι και βέβαιοι και ο δάσκαλος και ακούστηκαν τα παρακάτω:

Το 423 ο νεαρός θεατρογράφος Αριστοφάνης, 25 ετών, παρουσιάζει στα αθηναϊκά θέατρα την κωμωδία «Νεφέλαι» . Τη χρονιά αυτή ο Σωκράτης είναι 46 ετών. Η υπόθεση των Νεφελών αφορά σε κάποιον Αθηναίο, τον Στρεψιάδη, που εξ' αιτίας του σπάταλου γιού του είναι καταχρεωμένος και πιέζεται ασφυκτικά από τους δανειστές του. Για να μπορέσει να αντικρούσει τις απαιτήσεις των και να βρει επιχειρήματα, που δεν έχει, αποφασίζει να φοιτήσει στο *Φροντιστήριο*. Το *Φροντιστήριο* , είναι το όνομα του σχολείου όπου ο Σωκράτης διδάσκει (μεταξύ των άλλων) πως ο *ήττων λόγος*, δηλαδή το ανύπαρκτο ή αδύναμο επιχείρημα, μπορεί να θριαμβεύσει με την βοήθεια της ρητορικής τέχνης.

Αριστοφάνης Νεφέλαι

Ο Στρεψιάδης όμως, αποδεικνύεται κακός μαθητής και ελάχιστα προικισμένος να εφαρμόσει τις διδαχές του Σωκράτη, γι' αυτό στέλνει εκεί τον γιό του Φειδιππίδη να ενστερνιστεί την απαραίτητη καταφερτζίδικη ματσαραγκιά . Περισσότερο προικισμένος από τον πατέρα του ,

ο Φειδιππίδης προσλαμβάνει πλήρως τις διδασκαλίες του Σωκράτη και έτσι καθιστά ικανό τον πατέρα του να επιχειρηματολογήσει με επιτυχία και να απαλλαγεί από τους δανειστές του. Η νίκη όμως αυτή κατά των πιστωτών, έχει οδυνηρές συνέπειες και για τον ίδιο τον Στρεψιάδη. Ο γιός του ευχαριστημένος πολύ μ' αυτά που άκουσε και έμαθε στο

Φροντιστήριο και ιδίως το ότι μπορεί, ή και πρέπει να περιφρονεί τα καθιερωμένα, λόγου χάρη το σεβασμό στους γονείς, δεν χάνει την ευκαιρία να τα εφαρμόσει και σε πρώτη διαφωνία με τον πατέρα του, τον ξυλοφορτώνει. Ο Στρεψιάδης, αγανακτισμένος, μετανιώνει που βασίστηκε σε δάσκαλους της απάτης, για να εξαπατήσει και αυτός με τη σειρά του τους δανειστές του, στέλνει δικούς του ανθρώπους και βάζουν φωτιά στο Φροντιστήριο.

Τον Σωκράτη σατίρισαν τουλάχιστον άλλοι τέσσερις κωμωδιογράφοι, των οποίων τα έργα είναι γνωστά από ελάχιστα σπαράγματα. Λόγου χάρη, το έργο *Κόννος* του κωμωδιογράφου Αμειψία, που αναφέρεται στην επιθυμία του Σωκράτη να μάθει κιθαρωδός, παίχτηκε την ίδια χρονιά με τις νεφέλες. Το *Κόννος* πήρε το δεύτερο βραβείο, ενώ οι *Νεφέλες* το τρίτο.

Πολύ φιλοπαίγμονες οι αρχαίοι Αθηναίοι και αφού για το φαινόμενο **μόνον Σωκράτης** έπεσε τόσο γέλιο, είναι σίγουρο ότι άλλη δουλειά δεν έκαναν, παρά οι μισοί να σατιρίζουν και οι άλλοι μισοί να γελάνε.

Ο Πλάτων γεννήθηκε στην Αθήνα το 427, ήταν τεσσάρων χρονών όταν παίχτηκαν οι *Νεφέλες*. Το 407, είκοσι χρονών, γίνεται μαθητής του Σωκράτη και έμεινε κοντά του ως τη καταδίκη του. Δεν βρισκόταν όμως δίπλα του, όπως άλλοι μαθητές του, λόγω εμποδίου, όταν ο Σωκράτης πήρε το κώννιο το 399. Ο Πλάτων μετά το θάνατο του Σωκράτη αποσύρθηκε στα Μέγαρα και στη συνέχεια ταξίδεψε σε διάφορες περιοχές της κάτω Ιταλίας και της Σικελίας. Επιστρέφοντας στην Αθήνα το 389, ο Πλάτων, στα τριανταοκτώ του, ίδρυσε τη Σχολή του στις όχθες του Κηφισού και την ονόμασε Ακαδημία. Μάλλον τότε άρχισε το συγγραφικό του έργο με την «Απολογία Σωκράτους». Έναυσμα πρέπει να ήταν οι κακολογίες που είχε δημοσιεύσει ο Πολυκράτης το 393.

Πλάτων Απολογία

Η *Απολογία* είναι φιλοσοφική διακήρυξη. Συλλαμβάνεται η υπεράσπιση του Σωκράτη ως απεικόνιση του βίου του φιλοσόφου και ο βίος αυτός συγχωνεύεται με το φιλοσοφείν. Για να δικαιολογήσει τον τρόπο ζωής του, ο Σωκράτης θεωρεί

αναγκαίο να αναφερθεί στο χρησμό που έδωσε η Πυθία για λογαριασμό του στον φίλο του Χαιρεφώντα. Σε σχετική ερώτηση του Χαιρεφώντα η Πυθία αποκρίθηκε ότι δεν υπήρχε σοφότερος άνθρωπος από τον Σωκράτη.

Όταν ο Σωκράτης, κατά τον Πλάτωνα, μαθαίνει τον χρησμό δείχνει δύσπιστος και αμήχανος, αφού αισθάνεται και το ομολογεί ότι είναι αμαθής, αλλά και δεν μπορεί να αμφισβητήσει τον θεό και δίνει στο χρησμό την έννοια, ότι ο θεός του ανέθεσε την αποστολή να πείσει τους ανθρώπους να παραδεχθούν τη γνωστική ένδειά τους. Οι ίδιοι δεν το αντιλαμβάνονται και έτσι εμποδίζονται να γίνουν καλύτεροι. Ο Σωκράτης πηγαίνει να συναντήσει έναν πολιτικό που έχει φήμη σοφού αλλά διαπιστώνει με τις ερωτήσεις που του κάνει, ότι έχει διπλή άγνοια, γιατί φαντάζεται ότι γνωρίζει, ενώ δεν το γνωρίζει. Αγνοεί ότι στη πραγματικότητα είναι αδαής, πράγμα πολύ κακό αφού στην άγνοια οφείλονται όλα τα δεινά. Ο Σωκράτης σαν άνθρωπος έχει επίγνωση της αγνοίας του και αυτό που ξέρει είναι ότι την αληθινή γνώση κατέχουν οι θεοί και μόνον οι θεοί.

Μετά τους πολιτικούς ο Σωκράτης απευθύνεται στους ποιητές, στους χειρωνακτες και στους τεχνίτες και βλέπει ότι οι ποιητές δεν έχουν ουσιαστική επίγνωση των υπέροχων στίχων που δημιουργούν, ούτε οι τεχνίτες, παρ' όλο που παράγουν καλαίσθητα έργα, δεν έχουν γνώσεις γύρω από σπουδαία θέματα όπως το δίκαιο και άδικο, το καλό και το κακό κ.λ.π.

Ο κατάλογος των ηθικών γνώσεων του Σωκράτη στην *Απολογία* συνεχίζεται με την πεποίθησή του ότι η ψυχή είναι πιο πολύτιμη από το σώμα, ότι δεν είναι ούτε καλό ούτε αγαθό να αδικεί κανείς, ότι είναι αδύνατο να είναι κανείς ευτυχής εάν ζει μέσα στην κακία και την αδικία, ότι είναι καλύτερο να αδικείται κανείς παρά να αδικεί, ότι η καλύτερη άμυνα είναι να μη διαπράττει κανείς αδικία και ότι το δίκαιο είναι ισχυρότερο από το άδικο.

Ο Σωκράτης επίσης στην Απολογία παρουσιάζει τη φιλοσοφική του δραστηριότητα ως καθήκον που του ανατέθηκε από το θεό και σαν πράξη ευλάβειας, σαν ένα τρόπο να συνεργήσει στην επιτέλεση θείου έργου.

Ουδείς εκών κακός

Μήδεια

Σε ημιώριμη ηλικία ο Πλάτων, στον διάλογο «Γοργίας», αποδίδει στον Σωκράτη το παράδοξο, ότι κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του. Καθώς η αρετή είναι είδος γνώσης και η επίγνωση της αρετής οδηγεί κατ' ανάγκην σε μία πράξη που συμμορφώνεται με την αρετή, έπεται ότι αυτός που κάνει το κακό το κάνει λόγω της αγνοίας του και χωρίς τη θέλησή του. Ο Σωκράτης κήρυττε ότι όλα τα πράγματα είναι γνώση

(επιστήμη) λ.χ. η δικαιοσύνη και η ανδρεία, ώστε να γίνεται ολοφάνερο ότι η αρετή σαν επιστήμη διδάσκεται. Η αρετή είναι γνώση των αγαθών και των κακών, όμως δεν καθόρισε τι είναι το αγαθό. Με την αρετή ταυτόσημη με την επιστήμη του αγαθού, λογικά συνέπεται ότι κανείς δεν είναι κακός θεληματικά, είναι απλώς αμαθής. Αυτή η συλλογιστική είναι αντίθετη προς τη κρατούσα γνώμη (δόξα) και επιπλέον γενικευόμενη ερμηνεία της καταλύει την ανθρώπινη ευθύνη. Ακριβώς την ίδια εποχή ο Ευριπίδης έβαζε τη Μήδειά του να δηλώνει, ότι γνωρίζει το κακό που πρόκειται να πράξει αλλά ο θυμός της είναι ισχυρότερος από τη σκέψη της. Μερικούς αιώνες αργότερα ο λατίνος ποιητής Οβίδιος θα βάλει τη δική του Μήδεια να εκφράζει τη κοινή θέση: «video meliora, proboque, deteriora sequor», δηλαδή, βλέπω το καλό και το επικροτώ, όμως θα ακολουθήσω το κακό.

Συμπόσιον

Αλκιβιάδης

Γύρω στα 377, δηλαδή 24 χρόνια μετά το θάνατο του Σωκράτη, ο Πλάτων στα 50 του καταπιάνεται να γράψει το διάλογο *Συμπόσιον*. Σπουδαία πρόσωπα του Συμποσίου είναι ο Σωκράτης και ο Αλκιβιάδης. Όσον αφορά τον Αλκιβιάδη, αυτός είχε εκλεγεί στρατηγός, δηλαδή έφτασε

στην ανώτατη βαθμίδα της πολιτικής ιεραρχίας του Αθηναϊκού Δήμου, το 420, όντας 30 ετών και από καιρό ενεργός πολιτικός. Ο Πλάτων σε αυτό το 420 ήταν μόνο 7 ετών, άρα τι θα μπορούσε να ξέρει για τον Αλκιβιάδη. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος βρισκόταν τότε στην έξαρσή του, πυκνός ανεξίτηλων γεγονότων: Το 415 έρχονται στην Αθήνα κάτοικοι από την πόλη Έγεστα της Σικελίας παραπονούμενοι κατά των γειτόνων τους Σελινουντίων και ζητούν την παρέμβαση των Αθηναίων. Στην πολιτική ζωή της Αθήνας δεσπόζουν οι στρατηγοί Νικίας και Αλκιβιάδης. Το 416-415 οι Αθηναίοι διαπράττουν τις ιστορικές ωμότητες και φρικαλεότητες στο νησί της Μήλου και το 415-414 ανοσιουργείται η απονενομημένη εκστρατεία στη Σικελία. Εν τω μεταξύ από το 415 ο Αλκιβιάδης περιπλανάται ανάμεσα στην Αθήνα, στη Σπάρτη και στον Πέρση σατράπη Τισσαφέρνη. Γυρίζει για λίγο στην Αθήνα το 407. Το 406 φεύγει πάλι από την Αθήνα έως του θανάτου του το 404. Αλλά και το 415, που έφευγε ο Αλκιβιάδης, ο Πλάτων ήταν πάλι μόνο 12 χρονών.

Σ' αυτό το έργο ο Πλάτων εισάγει την έννοια «του άτοπου Σωκράτη». Οι εκφάνσεις του Σωκράτη στη σκέψη του, στις ιδέες του, στις συζητήσεις του, στον δημόσιο βίο, δεν έχουν *τόπο*, δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποιον τύπο, είναι τελείως διαφορετικές από τις συμπεριφορές των άλλων ανθρώπων, είτε επί τα βελτίω είτε επί τα χείρω, είναι κάτι το πρωτότυπο, παράδοξο και ανεξήγητο ... απάγουν δηλαδή στο *άτοπο*.

Εν τούτοις τελικά παράγουν αρμονία και τελειότητα.

Σωκράτης 'Ατοπος

Το Συμπόσιον αφορά μια συνεστίαση που οργάνωσε ο Αγάθων στο σπίτι του για να γιορτάσει τη βράβευση θεατρικού του έργου και την διηγείται ο γλύπτης Απολλόδωρος. Στη συνεστίαση είχε ανοίξει συζήτηση για το θέμα *έρως* και

ο Σωκράτης μόλις είχε τελειώσει αυτά που είχε ακούσει για τον έρωτα από την σοφή Διοτίμα. Κατά φωνή, καταφθάνει καθυστερημένος, καταϊδρωμένος και πιωμένος ο Αλκιβιάδης. Δήλωσε ότι θα πλέξει το εγκώμιο του Σωκράτη με εικόνες : ο Σωκράτης είναι ολόιδιος με τους Σιληνούς, που φτιάχνουν στα μαρμαρογλυφεία με φλογέρες και αυλούς στα χέρια. Αυτούς αν τους ανοίξουμε βλέπουμε να έχουν μέσα τους αγάλματα θεών. Ο Σωκράτης μοιάζει με τον σάτυρο Μαρσία, γνωστό για την ασχήμια του, του μοιάζει και στην ειρωνεία και στην προκλητικότητα. Συνεχίζει ο Αλκιβιάδης εγκωμιάζοντας τη σοφία του Σωκράτη, την εγκράτειά του, την αντοχή του στο κρύο και στις κακουχίες και την ανδρεία του. Κανείς, ούτε από τους παλαιούς όπως ο Αχιλλέας, ούτε από τους νεωτέρους, όπως ο Περικλής, δεν βρίσκεται όμοιός του στην *α τ ο π ί α* παρά μόνον οι Σιληνοί και οι σάτυροι. Στην αρχή τα λόγια του φαίνονται γελοία, μιλάει για γαϊδάρους με σαμάρια, για χαλκείς και σκυτοτόμους και λέει τα ίδια και τα ίδια, έτσι που κάθε άπειρος άνθρωπος θα βαριόταν να τον ακούει. Όταν όμως μπει στο βάθος τους, θα βρει τα λόγια του από μόνα τους να έχουν νόημα και έπειτα να είναι θεϊκότατα, να αναφέρονται σε πλείστα πράγματα και σε όλα εκείνα που πρέπει να εξετάζει καθένας που σκοπεύει να γίνει καλός κ' αγαθός.»

Παρεμβαίνει σ' αυτό το σημείο ο Πλωτίνος και απευθυνόμενος στην ομήγουρη λέει : «Σεβαστέ δάσκαλε και άλλοι φίλοι αρκετά αναμοχλεύσαμε Αριστοφάνη και Πλάτωνα, να μου επιτρέψετε να συνεχίσω εγώ με λίγες πληροφορίες από τον Ξενοφώντα, αλλά και από έναν σύγχρονό μας, τον Διογένη από την Λάερτα της Κιλικίας. Μπόρεσα και προμηθεύτηκα το δεκάτομο έργο του *Βίοι και γνώμαι των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων και των εκάστη αιρέσει αρεσκόντων εν επιτόμω συναγωγή* . Αλλά μια στιγμή, κάτι θέλει να μας πει ο άρχοντας Μεγάδωρος»

«Σεβαστέ δάσκαλε και φίλε Αμμώνιε και λοιποί δάσκαλοι και σύνεδροι, ευχαριστώ που μου επιτρέψετε να προσθέσω κάτι στη συζήτηση, αλλά εκλεκτέ Πλωτίνε δεν χρειαζόταν να με προσφωνήσεις άρχοντα, είμαι και εγώ ένας από εσάς, χάρη στη συγκατάβασή σας. Λοιπόν, φεύγω από τη φιλοσοφία και μπαίνω στην ομορφιά. Σοφές κουβέντες στο *Συμπόσιο*, αλλά και έξυπνο και πνευματώδες γράψιμο και πολύ μου αρέσει το αρχίνημά του. Να το πω :

Δοκώ περί ων πυνθάνεσθε ουκ αμελέτητος είναι και γαρ ετύγχανον πρώην εις άστν, οίκοθεν ανιών Φαληρόθεν και τις όπισθεν κατιδών έφη: Απολλόδωρος ου περιμενείς; Σε εζήτουν βουλόμενος διαπυθέσθαι την Αγάθωνος συνουσίαν και Σωκράτους και Αλκιβιάδου και των άλλων, αλλά γαρ τις μοι διηγείτο και σε ειδέναι, αλλά ουδέν είχε σαφές λέγειν σου ουν μοι διήγησαι, ειπέ μοι, συ αυτός παρεγένου τη συνουσία ταύτη ή ου; Έ γ ω γ έ δ η.

Να το πούμε και με λόγια της καθημερινής μας:

Καταλαβαίνω οτι σας τρώει η περιέργεια να μάθετε κάποια πράγματα από μένα, που μ' έχετε για πολύξερο. Ακούστε λοιπόν, σήμερα το πρωί καθώς ανέβαινα στην πόλη από το Φάληρο, ακούω κάποιον από πίσω μου να φωνάζει . Ε, συ, Φαληριώτη Απολλόδωρε, που τρέχεις, στάσου, περίμενέ με . Στάθηκα και περίμενα, μου λέει λοιπόν. Μωρέ, αυτές τις μέρες σε γύρευα. Ήθελα να μάθω γι' αυτή τη συντροφιά, που είχε μαζευτεί στο σπίτι του Αγάθωνα. Ήταν εκεί, λέει, ο Σωκράτης, ο Αλκιβιάδης και άλλοι και κάποιος μου σφύριξε οτι και εσύ βρισκόσουν μαζί τους, μου τα έλεγε όμως μπερδεμένα, για ξεδιάλυνέ μου τα, πες μου όμως συμμετείχες και συ σ' αυτή τη παρέα; ήσουν και συ στο σπίτι του Αγάθωνα ή όχι; Ασφαλώς και ήμουν εκεί, τι ψέματα θα σου πω;

Ωραίο, έ;

Αθήναιος

Να συνεχίσω με τον συντοπίτη και κοντινό μας Αθήναιο, κόλλησε κι' αυτός από τον Πλάτωνα, το ομολογεί ο ίδιος, οτι *ζήλω πλατωνικώ άρχεται* . Να πως ξεκινάει

το Συμπόσιό του : *Αυτός ω Αθήναιε μετεληφώς της καλής εκείνης συνουσίας των νυν επικληθέντων Δειπνοσοφιστών, ήτις ανά την πόλιν πολυθρύλητος εγένετο, η παρ' άλλου μαθών τοις εταίροις διεξήεις; αυτός ω Τιμόκρατες μετασχών, αρ ουν εθελήσεις και ημίν των καλών επικυλικείων λόγων μεταδούναι, ή παρ' άλλου τινός ημάς αναπυνθάνεσθαι δει;*

Και για να το πούμε πάλι με καθημερινά λόγια :

Για ξεκαθάρισέ μας, Αθήναιε, ήσουν και εσύ μέσα στη παρέα, που πολυσυζητήθηκε στη πόλη για τα εξάισια δείπνα και τις πνευματώδεις κουβέντες της και που έγινε γνωστή σαν οι δείπνοσοφιστές, ή από άλλον τα έμαθες και μας τα ξεφουρνίζεις για δικά σου; μα Τιμοκράτη, με ξέρεις για εξυπνάκια, βεβαίως εγώ ο ίδιος μετείχα σ' αυτή τη παρέα. Λοιπόν, εσύ Αθήναιε, θα θελήσεις και εμάς να κάνεις κοινωνούς των γουστόζικων και με το ποτήρι στο χέρι λόγων και αντίλογων, ή χρειάζεται να πάμε αλλού, ώστε και εμείς οι καημένοι να απολαύσουμε αυτή τη πανδαισία ;»

«Επόμενο ήταν να μας χαρίσεις ένα τερπνό διάλειμμα άρχοντα, μια και είσαι ο άνθρωπος που έχει γεμίσει την Αλεξάνδρεια με ομορφιές απ' όλο τον κόσμο. Και συνεχίζω με τον Διογένη» επανήλθε ο Πλωτίνος : « Γράφει ο Διογένης : Σωκράτης, πρώτος των φιλοσόφων καταδικασθείς ετελεύτα.

Από τον Διογένη και πληροφορίες από τους πλατωνικούς διαλόγους γνωρίζουμε ότι ο Σωκράτης γεννήθηκε στην Αθήνα, στο Δήμο Αλωπεκής, το όνομα του πατέρα του ήταν Σωφρονίσκος, λιθοξόος το επάγγελμα, η μητέρα του ήταν μαία και το όνομά της Φαιναρέτη. Ονόματα, επαγγέλματα, έννοιες - πόλοι στις οποίες περιστρέφεται η φιλοσοφία του Σωκράτη. Το όνομα Σω - Κράτης, δηλαδή κρατεί τα σώα, σώζει κάτι και το διατηρεί, κυριαρχεί στα σώα, στα σωστά και ο πατέρας του Σω- Φρονίσκος, φρονεί τα σωστά και λιθοξόος, λιαίνει την πέτρα, λαξεύει ψυχές, βελτιώνει χαρακτήρες. Η μητέρα του Φαιναρέτη και μαία, άρα ο γιός έχει κληρονομήσει τη μαιευτική δεξιότητα και παρουσιάζει την αρετή. Ο Σωκράτης ασχολήθηκε με την φιλοσοφία της Ηθικής.

Καταδίκη Σωκράτη

Ο Διογένης μας πληροφορεί και για τις διώξεις σε βάρος του Σωκράτη. Κατηγορήθηκε από τον Άνυτο, Μέλητο και Λύκωνα με βάση το ψήφισμα του μάντη Διαπίεθ, που είχε εγκριθεί από την εκκλησία του αθηναϊκού δήμου το 432 . Με αυτό

οριζόταν να καταγγέλλεται όποιος ασεβεί στους θεούς ή εκτρέπεται σε ανόσιες διδασκαλίες. Οι κατήγοροί του κατέθεσαν γραφή ασεβείας εναντίον του, η οποία ήχθη στο δικαστήριο της Ηλιαίας. Η Ηλιαία συγκροτείτο από πεντακόσιους Αθηναίους που εκλέγοντο με κλήρο, άκουσε τους καταγγέλλοντες Μέλητο, Άνυτο και Λύκωνα, καθώς και τον Σωκράτη απολογούμενο, απεφάσισε τελικά την καταδίκη του Σωκράτη με ψήφους 280 έναντι 220 αθωωτικών.

Τώρα οι πληροφορίες από τον Ξενοφώντα, που γεννήθηκε το 430 και ήταν συμμαθητής του Πλάτωνα, περιέχονται στα συγγράμματά του : «Απομνημονεύματα», «Συμπόσιον», «Οικονομικός», «Απολογία». Ο Ξενοφών αναφέρεται ρητώς στον Πολυκράτη και αντικρούει αναλυτικά τις εκτοξευόμενες από αυτόν κακολογίες, που περιέχονται στο λιβελογράφημα Κατηγορία Σωκράτους . Η Κατηγορία Σωκράτους δημοσιεύθηκε το 393.

Ξενοφών

Άρα και ο Ξενοφών, που αντικρούοντας διεξοδικά τον Πολυκράτη, παρουσιάζει τις αρετές του Σωκράτη, ενισχύει την πιθανότητα, ότι και αυτός μετά τα τριανταεπτά του άρχισε να γράφει για τον Σωκράτη. Ο Ξενοφών παρουσιάζει τον Σωκράτη ως εγκρατέστατο, ότι ξεπερνούσε στην εγκράτεια όλους τους ανθρώπους είτε επρόκειτο για ερωτικές είτε για

γαστρονομικές απολαύσεις, είχε τεράστια αντοχή στο κρύο και στον καύσωνα και σε κάθε είδους κακουχίες και είχε περιορίσει τις ανάγκες του στο ελάχιστο. Εδήλωνε ο Σωκράτης , κατά τον Ξενοφώντα, ότι όταν η ψυχή έχει αποκτήσει πλήρη αυτοκυριαρχία και ελέγχει τις επιθυμίες, τότε υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την κατάκτηση της αρετής. Η αρετή απαιτεί προσπάθεια, αφοσίωση και μελέτη, η χειρότερη σκλαβιά είναι η υποδούλωση στα πάθη.

Στα απομνημονεύματά του ο Ξενοφών αναγράφει « ... το να μην χρειάζεται κανείς τίποτε είναι κάτι θεϊκό και το να έχει όσο το δυνατόν λιγότερες ανάγκες, είναι αυτό που τον φέρνει πιο κοντά στο θείο και αφού το θείο είναι τέλειο έτσι και αυτός εγκρατευόμενος πλησιάζει την τελειότητα».

Ως προς τη δηλούμενη, κατά τον Πλάτωνα *Α γ ν ο ι α* ο Ξενοφών μιλάει για Σωκράτη γνώστη της Ηθικής, δάσκαλο ειδικό σε εκπαιδευτικά θέματα και να ορίζει το περιεχόμενο κάθε αρετής ...

Αλλά να διακόψουμε τη συζήτηση για τον προπάτορά μας, γιατί βλέπω να μπαίνει στην αίθουσα ο μαθητής μου Πορφύριος.» Κατέληξε ο Πλωτίνος.

Πορφύριος Ο Πορφύριος ένας έφηβος στα 13 με 14 χρόνια, όμως με έκφραση προπορευόμενης της ηλικίας του ωριμότητας, προχώρησε με σταθερό βήμα προς το κέντρο της αίθουσας και σταμάτησε απέναντι από τον Αμμώνιο. Έσκυψε το κεφάλι του και έτσι έμεινε ακίνητος για ένα λεπτό, μετά στράφηκε στους υπόλοιπους δασκάλους και υποκλίθηκε. Ο Πλωτίνος τον πήρε από το χέρι και τον ανέβασε στο βήμα και απευθυνόμενος στον Σακκά «είναι το παιδί που σου έλεγα μεγάλε δάσκαλε», του λέει, «πάνω σ' αυτό το παιδί θα βαθμολογήσεις και μένα, του έβαλα σαν άσκηση να μελετήσει και να βρει , πως έφθασαν τα γραπτά του Αριστοτέλη ως εμάς και να μας πει και δυο λόγια για το άπειρο.»

Ο Πορφύριος ξεδίπλωσε την περγαμινή που κρατούσε, έριξε μια ματιά και χωρίς προσλαλιές και προεισαγωγές μπήκε στο θέμα :

« Ο πατέρας Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα 17 χρονών το 367 και μαθήτευσε δίπλα στον Πλάτωνα για 20 ολόκληρα χρόνια. Ήταν ο καλύτερός του μαθητής και συν τω χρόνω ο Πλάτων τον είχε σαν στενότερό του συνεργάτη.

Μετά τον θάνατο του Πλάτωνα το 347, ο Αριστοτέλης αναγκάστηκε να φύγει από την Αθήνα μαζί με δυο άλλους σπουδαιούς μαθητές τον Θεόφραστο και τον Νηλέα και αποσύρθηκαν στην Άσσο, στην ΒΔ Μικρασία, στην αυλή του τοπικού ηγεμόνα, του Ερμεία. Ο Αριστοτέλης έμεινε στον Ερμεία ως το 342, οπότε προσκλήθηκε στη Μακεδονία από τον βασιλιά Φίλιππο Β' και ανέλαβε τη διαπαιδαγώγηση του έφηβου διαδόχου του, Αλέξανδρου.

Το 335, 64 χρόνια από το θάνατο του Σωκράτη και 12 από το θάνατο του Πλάτωνα, ο Αριστοτέλης γυρίζει στην Αθήνα και ιδρύει τη Σχολή του, μαζί με τον Θεόφραστο και τον Νηλέα, στην περιοχή *Λύκειο* . Κύριο κτίριο του Λύκειου ήταν ο *Περίπατος* ένας μακρόστενος αλλά ευρύχωρος στεγασμένος χώρος με εσοχές και κόγχες ένθεν και ένθεν

Αριστοτέλης **Περίπατος** στο εσωτερικό του, όπου εναπέθεταν βιβλία, εργαλεία μετρήσεων και άλλα σύνεργα μελέτης και συγγραφής. Στο χώρο αυτό γινόντουσαν οι διαλέξεις, οι συζητήσεις και οι εργασίες διαμόρφωσης και αποτύπωσης των συμπερασμάτων και τηρείτο ένα είδος πρακτικών. Επρόκειτο στην ουσία για

βιβλία που είχαν διαμορφωθεί με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και βάσει αυτής. Ήταν αντίτυπα μοναδικά, μαρτυρία βελτιωμένη και εμπλουτισμένη, η οποία δεν προοριζόταν για τους έξω. Πολύτιμα αντίτυπα προς χρήση της Σχολής, που ήταν σωστό να τα εμπιστευτεί κανείς σε πρόσωπο κύρους, τον πιθανό μελλοντικό σχολάρχη.

Με τον θάνατο του Αλέξανδρου το 323, ο Αριστοτέλης αποσύρθηκε στην Χαλκίδα όπου και πέθανε το επόμενο έτος (Οκτώβριος του 322). Διάδοχος στη Σχολή , που ονομαζόταν πια, λόγω του κυρίου κτίσματός της, Περίπατος, εξελέγη ο Θεόφραστος.

Στη θητεία του Θεόφραστου, 323 έως 287, ο Περίπατος εδραιώθηκε σε Πανεπιστήμιο και Πανδιδακτήριο στη κυριολεξία. Συγκέντρωσε την υπάρχουσα γνώση, συγχρόνως με

Θεόφραστος

τις ρηξικέλευθες ερευνητικές εργασίες και απόψεις του Αριστοτέλη και των συνεργατών του και σε χιλιάδες αριθμούνται αυτοί που πέρασαν από την Σχολή σαν σπουδαστές. Πολλοί απ' αυτούς εξελίχθηκαν σε συνεργάτες

ακόμη και σε αυτόνομους φιλοσόφους. Επίσης συστηματοποιήθηκαν τα γραπτά της Σχολής της εποχής του Αριστοτέλη και κατετάγησαν σε πραγματείες ανά θέμα. Ήδη υπάρχουσες σημειώσεις και σχόλια στις πραγματείες καταγράφηκαν καθαρισμένες από περιπτώσεις ή εσφαλμένες παρεμβολές. Στο αριστοτελικό έργο προστέθηκαν και τα συγγράμματα του Θεόφραστου και των συνεργατών του και έτσι υπήρχε ένα πλήρες αρχείο ή βιβλιοθήκη της υπάρχουσας γνώσης με το χρώμα του Περιπάτου. Αυτά τα βιβλία χρησιμοποιούντο για τις ανάγκες της Σχολής, δεν ξέρουμε αν υπήρχε και εκδοτική εργασία. Δεν αποκλείεται όμως μαθητές να αντέγραφαν πραγματείες για δική τους χρήση.

Ο Θεόφραστος όσο ζούσε δεν είχε ορίσει διάδοχό του στον Περίπατο, ούτε είχε μεριμνήσει για την τύχη των εγκαταστάσεων και λοιπών περιουσιακών στοιχείων της Σχολής ούτε και για το αρχείο ή βιβλιοθήκη του αριστοτελικού έργου. Όταν όμως μετά τον θάνατό του άνοιξαν την διαθήκη του, είδαν ότι υπήρχε σ' αυτή η ρήτρα *Τα δε βιβλία πάντα Νηλεί*. Ο Θεόφραστος δηλαδή κληροδοτούσε στον Νηλέα τα υπάρχοντα στη Σχολή βιβλία, μεταξύ των οποίων και το πολύτιμο αρχείο του αριστοτελικού έργου.

Και ναι μεν τα βιβλία περιήλθαν στον Νηλέα, διάδοχος όμως του Θεόφραστου, κατά μία πολύπλοκη διαδικασία, εκλέχτηκε ο Στράτων, εκλεκτό μέλος και αυτός του Περιπάτου. Ο Στράτων είχε διατελέσει παιδαγωγός των παιδιών του πρώτου Πτολεμαίου, του επονομαζομένου Σωτήρ. Ο Νηλέας θεώρησε τον εαυτό του αδικημένο, που αποκλείστηκε από Σχολάρχης, εγκατέλειψε την Αθήνα και συναποκομίζοντας τα βιβλία εγκαταστάθηκε στη γενέτειρά του, την Σκήψη της Τρωάδος. Η Σχολή έτσι βρέθηκε σε ένδεια της συνάρθρωσης των συλλογισμών του Αριστοτέλη και βασιζόταν σε παραφράσεις, έργα του Θεόφραστου με αριστοτελικό μανδύα, σημειώσεις μαθητών, γενικές προτάσεις, αντίγραφα πραγματειών σε διάφορα χέρια, πειρατικές εκδόσεις και αμφισβητούμενους καταλόγους.

Χωρίς γνήσιο, πρωτότυπο Αριστοτέλη, ο Περίπατος έπαιρνε την κατιούσα. Διατηρήθηκε ακόμη δύο αιώνες, αλλά διάνυε παρακμιακή πορεία και έκλεισε με τελευταίο του σχολάρχη τον Ερυμνέα.

Προσπάθεια να επανεμφανισθεί ο γνήσιος Αριστοτέλης έγινε στα 283, όταν ανέβηκε στον θρόνο, εδώ στην Αλεξάνδρεια, ο γιός του Σωτήρα και δεύτερος Πτολεμαίος, που επονομάστηκε Φιλάδελφος. Αυτός με περισσό ζήλο συνέχισε το έργο του πατέρα του στον παιδευτικό τομέα, δηλαδή τη συγκέντρωση βιβλίων από όλο τον κόσμο, ή αλλιώς την

Αριστοτέλης Σκήψη

συγκρότηση οικουμενικής βιβλιοθήκης. Γι' αυτό, όταν πληροφορήθηκε ότι τα βιβλία του Αριστοτέλη βρίσκονταν στη Σκήψη, έστειλε εκεί αντιπροσωπία να αναζητήσει τον Νηλέα ή τους κληρονόμους του και να αγοράσει το πολύτιμο αυτό

επιστημονικό υλικό. Αυτοί τους πούλησαν μερικά αντίγραφα πραγματειών, ελάσσονος σημασίας, πολλές πραγματείες του Θεόφραστου και κυρίως βιβλία που είχε αγοράσει ο Αριστοτέλης. Ισχυρίστηκαν ότι πράγματι είχαν την βιβλιοθήκη του Αριστοτέλη - όπως ζητούσαν οι απεσταλμένοι του βασιλιά - δηλαδή τα βιβλία που ήταν ιδιοκτησία του δασκάλου, κράτησαν όμως τις κύριες επιστημονικές πραγματείες που είχαν εκπονηθεί στον Περίπατο, οι οποίες παρέμειναν οριστικά στα χέρια των απογόνων του Νηλέα.

Στην Αλεξάνδρεια πέρασε καιρός για να καταλάβουν το τέχνασμα της Σκήψης, αλλά ήταν πια αργά.

Με την αποστασία του Νηλέα, η γενικότερη ελληνιστική διάνοηση μπορούσε να αποκτήσει ιδέα του Αριστοτέλη, μέσω των σκόρπιων αντιγράφων, εν πολλοίς ανεξέλεγκτων, αλλά κυρίως μέσω των συγγραφών του Θεόφραστου κλπ. Αυτά όμως αδυνατούσαν, όπως και στον Περίπατο, να δώσουν συνέχεια σε δημιουργική μελέτη και ερμηνεία του Αριστοτέλη, ώσπου φτάνουμε γύρω στα 90 όταν το βασίλειο της Περγάμου, στο οποίο ανήκε η Σκήψη, είχε περιέλθει στους Ρωμαίους.

Αριστοτέλης

Απελλικών

Τότε, ένας απόγονος του Νηλέα ανέσυρε τους παπύρους του Αριστοτέλη από τις κρύπτες τους και τις χρυσοπούλησε στον βιβλιόφιλο Απελλικώνα, ο οποίος στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου τον δέχτηκαν σαν επίτιμο πολίτη. Παρουσιαζόταν σαν φιλόσοφος περιπατητικός, παρ' όλο που η Σχολή δεν υπήρχε πια και επιχείρησε να δημοσιεύσει μια έκδοση. Αυτό απέτυχε γιατί ο Απελλικώνας δεν είχε γνώσεις αλλ' ούτε κριτική ικανότητα. Την Αθήνα τότε κυβερνούσε ο φίλος του Απελλικώνα, ο τύραννος Αθηνίων, που είχε προσχωρήσει στον Μιθριδάτη, βασιλιά του Πόντου. Ο Μιθριδάτης είχε εξεγερθεί κατά των Ρωμαίων, τους οποίους μπόρεσε να απωθήσει από την Μικρά Ασία και είχε εισβάλει και στην Ελλάδα, με συνέπεια να αποσυρθούν οι ρωμαϊκές φρουρές απ' τον ελλαδικό χώρο. Οι Ρωμαίοι αντέδρασαν γρήγορα και με τον ύπατο Σύλλα οι λεγεώνες άρχισαν την εκκαθάριση του χώρου από τους μιθιδρατικούς. Ο Μιθριδάτης υποχώρησε στην Ασία, όπου και τελικά συνετρίβη.

Σύλλας Αθηναίοι

Ο Σύλλας πολιόρκησε την Αθήνα και την εκπόρθησε την πρώτη Μαρτίου του 86. Οι νικημένοι επικαλέστηκαν το μεγάλο παρελθόν τους αλλά ο Σύλλας τους απήντησε ότι δεν ήρθε για να μάθει ιστορία και ότι δεν θα τους σώζει πάντα η δόξα των προγόνων. Τους τιμώρησε σκληρότατα.

Ανάμεσα στους πρώτους που θανατώθηκαν ήταν και ο Απελλικών. Η πλούσια βιβλιοθήκη του, που δεν περιείχε μόνο Αριστοτέλη αλλά και πολλούς άλλους συγγραφείς, κατέληξε στα προσωπικά λάφυρα του Σύλλα. Ύστερα από χρόνια και μετά τη διαλογή της αθηναϊκής λείας, στη βίλλα του Ρωμαίου Ύπατου αρκετοί είχαν το προνόμιο να θαυμάσουν σπάνιες αυθεντικές «αντίκες», τους παλιούς παπυρικούς κυλίνδρους του Νηλέα, δηλαδή τον γνήσιο Αριστοτέλη.

Τυραννίων

Στη Ρώμη ζούσε τότε ο περιπατητικός λόγιος Τυραννίων, από την Αμισό του Πόντου. Τον είχαν φέρει στα 64 ως δούλο, αλλά τον απελευθέρωσαν αμέσως χάρις στην μεγάλη του καλλιέργεια. Γνωρίστηκε με επιφανείς Ρωμαίους, όπως ο

Αττικός και ο Κικέρωνας, ήταν λάτρης της αριστοτελικής σκέψης και σκέφτηκε να αξιοποιήσει τα πολύτιμα πρωτότυπα που βρίσκονταν στην βίλλα του Σύλλα, που κύριός της ήταν τώρα ο κληρονόμος του, δηλαδή ο γιος του Φαύστος. Ο Φαύστος

ευχαρίστως επέτρεπε στον Τυραννίωνα να μελετάει τις πραγματείες του Αριστοτέλη και μάλιστα του τις δάνεισε , όταν αυτός σκέφτηκε να προβεί σε μια έκδοση του έργου του μεγάλου δασκάλου.

Κριτική έκδοση Αριστοτέλη

Ο Τυραννίων σε συνεργασία με τον Ανδρόνικο από την Ρόδο, σπουδαίο μελετητή της Λογικής, άρχισαν ένα ξεκαθάρισμα των κειμένων, συμπλήρωσαν πολλά κενά και ενέταξαν συγγραφές που βρεθήκανε σε άλλα χέρια. Η τελική επεξεργασία έγινε από τον Ανδρόνικο και έτσι εμφανίστηκε στη δεκαετία του 60

η κριτική έκδοση των πραγματειών του Αριστοτέλη, γνωστή ως Έκδοση Ανδρόνικου. Με την Έκδοση του Ανδρόνικου έπεσαν σε αχρηστία οποιεσδήποτε μεμονωμένες αντιγραφές ή πειρατικές εκδόσεις και με ανοδικό ρυθμό επανερχόταν στο προσκήνιο ο γνήσιος Αριστοτέλης. Ιδίως δε, με τις ανακαινιστικές εργασίες του Ασπάσιου και του Αλέξανδρου Αφροδισιέα, ξανάρχισε η εργώδης δημιουργική μελέτη, ερμηνεία και συστηματικός σχολιασμός των πραγματειών του Αριστοτέλη.

Όπως έμαθα από τον δάσκαλό μου Πλωτίνο, τα κείμενα της Σχολής του μεγάλου γέροντα Αμμώνιου, που διάβασα κι' εγώ , προέρχονται από το φημισμένο εργαστήριο αντιγραφέων του περιπατητικού Οξύγραφου, που έχει απόλυτο σεβασμό στη δουλειά του Ασπάσιου και του Αλέξανδρου.

Και να σας πω κάτι λίγα που συγκράτησα από τη πραγματεία *Φυσικά*. Πρώτος ασχολήθηκε με την έννοια του απείρου ο Ζήνων ο Ελεάτης, μαθητής του Παρμενίδη. Ο Ζήνων διατύπωσε το παράδοξο, του να διανύσει κάποιος μια απόσταση, προχωρώντας πάντα στο μισό της. Διανύει δηλαδή το μισό, μετά το μισό του μισού, μετά το μισό του μισού του μισού κ.ο.κ.. Δεν θα φτάσει ποτέ στην έξοδο. Στον ίδιο αιώνα (5ος) ο

Άπειρο

Αναξαγόρας ισχυρίζεται, οτι δεν υπάρχει κάτι μέγιστο ή κάτι ελάχιστο. Πάντα θα βρίσκεται κάτι πιο μεγάλο ή κάτι πιο μικρό. Και το κωδικοποιεί ο Αριστοτέλης λέγοντας, οτι άπειρο είναι αυτό που έχει πάντα κάτι εκτός του. Όσο μεγάλος κι αν είναι

ένας πεπερασμένος αριθμός, πάντα μπορείς να λάβεις άλλον μεγαλύτερο. Έτσι το άπειρο του Αριστοτέλη είναι ένα πεπερασμένο, που επιδέχεται επέκταση και κατά διαίρεση. Το ότι επιδέχεται επέκταση, φαίνεται από το εξής παράδειγμα : Να παραλληλίσουμε δύο σειρές αριθμών. Η μία αποτελείται από ακέραιους αριθμούς και η άλλη από περιττούς. Τα μέλη της κάθε σειράς να αντιστοιχηθούν. Το 1,2,3,4 στη μια στήλη θα πρέπει να αντιστοιχηθεί με το 1,3,5,7 στην άλλη. Μπορούμε τώρα να εξηγήσουμε κατά ποιά έννοια η στήλη των ακεραίων δεν είναι μεγαλύτερη από την στήλη των περιττών, αφού δεν θα *προεξέχει πέρα από το άπώτατο άκρο* της στήλης των περιττών, γιατί καμιά από τις δυο τους δεν έχει απώτατο άκρο.»

Έτσι τελείωσε ο Πορφύριος, άφησε το βήμα και πήγε και στάθηκε δίπλα στον Πλωτίνο. Η ομήγυρις που παρακολούθησε με προσοχή τον νεαρό ομιλητή, έδειχνε φανερά ικανοποιημένη και ακούστηκαν πολλά επιδοκιμαστικά σχόλια, όπως παιδί θαύμα και όμοια. Ο Γέρο - Αμμώνιος και αυτός συγκινημένος απευθύνθηκε προς τον Πλωτίνο, λέγοντάς του : « Πλωτίνε, πρόσεξα ότι ο σύλλογος των δασκάλων εξετίμησε την

προσπάθειά σου, ακούγοντας τον μαθητή σου και εγώ διακρίνω νέον Αμμώνιο καλύτερο από τον παλιό. Είσαι λοιπόν άξιος διάδοχός μου, αλλά κι ο μικρός Πορφύριος θα ονομαστεί Μέγας ανάμεσα στα παιδιά του Αριστοτέλη, από αυτόν θα γνωσθεί η Σχολή μας σ' όλο τον κόσμο και για αιώνες. Αυτός θα βάλει τη στέγη στο οικοδόμημα που χτίζουμε.»

Νεοπλατωνική Τελετή

Ακούστηκαν πάλι πολλές επευφημίες και όλοι συνέχαιραν τον Πλωτίνο και τον μικρό Πορφύριο. Όταν κατασίγασε ο ενθουσιασμός, ο Αμμώνιος έκανε ένα νεύμα στους μαθητές του - δασκάλους και συγκεντρώθηκαν όλοι στη μέση της αίθουσας, στάθηκαν και έστρεψαν τα βλέμματά τους προς τον ουρανό, πλην του Μεγάδωρου, του Ωριγένη και κανά δυο άλλων, που παρέμειναν στα έδρανά των σιωπηλοί. Ο Πλωτίνος διάβασε τότε το παρακάτω κείμενο εις επήκοον όλων :

Προστρέχομε σε σας, Μεγάλοι φύλακες, Παρμενίδη, Πλάτωνα και Αριστοτέλη, κρατείστε μας και στερεώστε μας στο δρόμο της σταδιακής στροφής προς όλο και υψηλότερα όντα και την επιστροφή στην πρώτη αρχή. Ξέρουμε ότι τα έργα του φιλοσόφου ανατάσσουν αρμονικά τα ήθη μέσα από την μελέτη των φυσικών όντων, κάνουν τη γνώση μας να ανυψώνεται και να επιστρέφει σε επίπεδα, που ξεπερνούν τη τάξη της φύσης και να μεταστρέφεται προς το Ένα. Ναι, το Σύμπαν είναι ο ιερότερος ναός για ένα θεό. Ο άνθρωπος από τη γέννησή του μπαίνει σ' αυτόν σαν θεατής, για να δει όχι χειροποίητες ή ακίνητες εικόνες, αλλά τις αισθητές αναπαραστάσεις νοητών ουσιών, που τις έφερε στο φως θεϊκός νους. Οι αναπαραστάσεις αυτές φέρνουν εντός τους έμφυτη αρχή ζωής και κίνησης και είναι ο ήλιος, η σελήνη, τα άστρα, οι ποταμοί που μέσα τους αδιάκοπα κυλάει καινούργιο νερό, και η γη που πάνω της φυτρώνει η τροφή για τα φυτά και τα ζώα. Μια ζωή που είναι μύηση σε αυτά τα μυστήρια και πλήρης αποκάλυψη. Η εποπτική θεώρηση των έργων του δημιουργού είναι χαρά που αποτελεί βήμα προς μια τέλεια μακαριότητα. Όταν πια μέσα από το λογισμό φτάνουμε σε σωστή ιδέα για τον δημιουργό, ιδέα όχι ευτελή ούτε ανθρωπομορφική, έχουμε υψωθεί στο επίπεδο των όντων που είναι πέρα από τη φύση. Εδώ ο άνθρωπος δεν είναι τίποτα. Ο κάθε ατομικός άνθρωπος είναι φθορά του Ανθρώπου... Η δυστυχία του Ανθρώπου συνίσταται στο να είναι άτομο, και κάθε προσπάθεια του φιλοσόφου αποβλέπει στο να υψωθεί πάλι προς το καθολικό και το Σύμπαν.

Εδώ σταμάτησε ο Πλωτίνος και η σύναξις των προσευχομένων απήγγειλε εν χορώ τη δέηση:

Αυτές τις σκέψεις, Δέσποτα, Δημιουργέ του όλου Σύμπαντος και των απλών σωμάτων εντός του, σου τις προσφέρουμε ως ύμνο, σε Σένα και στα όντα που έχεις δημιουργήσει, εμείς που αισθανθήκαμε διακαή τον πόθο να θεωρούμε εποπτικά το μεγαλείο των έργων σου και να το αποκαλύψουμε σε όσους το αξίζουν, έτσι ώστε, χωρίς να σκεφτόμαστε τίποτα το ευτελές ή ανθρώπινο για σένα να σε προσκυνούμε όπως ταιριάζει στην υπερβατικότητά σου, σε σχέση προς όλα τα πράγματα που δημιουργείς.

Εδώ τελείωσε και ο χορός και ο Αμμώνιος ατενίζοντάς τους, είπε με αργή και σταθερή φωνή : Γένοιτο.
Έτσι, έληξε αυτή η μαραθώνια συνεδρία της Νεοπλατωνικής Σχολής, κάπου στα μέσα του 3ου αιώνα μετά Χριστόν.

**Ιουλιανός
Λιβάνιος**

Μετά από 100 χρόνια, ο μαθητής του Ιάμβλιχου, νεοπλατωνικός φιλόσοφος, Μάξιμος, έσπευδε στην καινούργια Ρώμη, να συγχαρεί τον πλανητάρχη Ιουλιανό, γνωστό και σαν ο *Αποστάτης*, που μόλις είχε αναλάβει τα καθήκοντά του. Συγχρόνως, πιο πέρα, στην Αντιόχεια ο μεγάλος Σχολάρχης Λιβάνιος, παρακλάδι του νεοπλατωνισμού, σάλπιζε το *νικητήριον*:

Να η ζωή μας δόθηκε ξανά.
Πνοή ευτυχίας απλώνεται σε όλη τη χώρα
και ο αληθινός θεός με τη μορφή ανθρώπου
κυβερνά τώρα ολόκληρο τον κόσμο.

•:— γ ◊ α —:•